

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte
Pirmā līmeņa profesionālā izglītības programma
Pirmsskolas izglītības skolotājs

NATAĻJA GERĶE

Tautas pasakas izmantošana vecākā pirmsskolas vecuma bērnu tikumisko vērtību izpratnes veicināšanā

Bakalaura darbs

Darba vadītājs:

Assoc.prof.
Akadēmiskais amats

Dr.psyh.
Zinātniskais
akadēmiskais/ grāds

Valentīna Romenkova -
Vārds, uzvārds

Paraksts

RĪGA, 2021

Anotācija

Bakalaura darba temats: “Tautas pasakas izmantošana vecākā pirmsskolas vecuma bērnu tikumisko vērtību izpratnes veicināšanā”

Bakalaura darba autore: Nataļja Gerķe

Bakalaura darba mērķis: ir teorētiski un praktiski izpētīt tautas pasakas izmantošanas iespējas bērnu tikumisko vērtību izpratnes veicināšanā vecākajā pirmsskolas vecuma bērniem. Minētā mērķa sasniegšanai bakalaura darba autore teorētiski izpētīja pedagoģisko un psiholoģisko literatūru par tikumiskām vērtībām, raksturoja tikumisko vērtību izpratnes īpatnības vecākajā pirmsskolas vecumā, kā arī analizēja tautas pasakas iespējas tikumisko vērtību veicināšanā. Par pētījuma teorētisko bāzi kalpoja F. Kellija, R.Purmales, K.Āboliņas, S.Sīles, A.Šponas, J.Niedres un citu autoru zinātniskie atzinumi.

Pamatojoties uz teorētiskajām atziņām, tika organizēts empīrisks pētījums, kurā tika noteikta pētījuma metodoloģija, atlasīti kritēriji, pēc kādiem tika vērtēta bērnu tikumiskā vērtību izpratne. Lai iegūtu informāciju par pasakām, kuras ir interesantas bērniem, tika veikta bērnu vecāku anketēšana. Realizējot izmēģinājuma darbību, tika atlasītas tautas pasakas, un veikts praktiskais darbs ar bērniem ar mērķi veicināt viņu tikumisko vērtību izpratni. Veicot bērnu novērošanu, tika noteikta tikumisko vērtību izpratnes dinamika. Praktiskā pētījumā sasniegtie rezultāti apstiprināja izvirzīto hipotēzi, ka tautas pasaka sekmīgāk veicinās tikumisko vērtību izpratni, ja tiks ievērotas vecāka pirmsskolas vecuma bērnu attīstības likumsakarības un tiks atlasītas bērniem interesantas un situācijai atbilstošas pasakas.

Atslēgas vārdi: *tautas pasaka, tikumiskās vērtības, izpratne, veicināšana.*

Bakalaura darba apjoms: 69 lpp., 8 tabulas, 10 attēli, 10 pielikumi, izmantoti 39 literatūras avoti.

Praktiski darbs var tiks izmantots pirmsskolas izglītības iestādēs darbā ar 5 – 7 gadīgajiem bērniem tikumisko vērtību izpratnes veicināšanā.

Abstract

The topic of the bachelor's paper: "The use of folk tales in promoting the understanding of the moral values of older preschool".

Author of the bachelor's paper: NataĽja GerĽe.

The aim of the bachelor's thesis: is to theoretically and practically study the possibilities of using a folk tale in promoting the understanding of children's moral values for older preschool children. To achieve this goal, the author of the bachelor's thesis theoretically researched pedagogical and psychological literature on moral values, described the peculiarities of understanding moral values in the older preschool age, as well as analyzed the possibilities of folk tales in promoting moral values. The theoretical basis of the research was the scientific opinions of F. Kellija, R. Purmale, K. Āboliņa, S. Sīle, A. Špona, J. Niedre and other authors.

Based on the theoretical findings, an empirical study was organized, in which the research methodology was determined, criteria were selected, according to which the understanding of children's moral values was assessed. In order to obtain information about fairy tales that are interesting for children, a survey of children's parents was conducted. During the pilot activity, folk tales were selected and practical work was done with children in order to promote their understanding of moral values. During the observation of children, the dynamics of understanding moral values was determined. The results obtained in the practical research confirmed the hypothesis that folk tales will more successfully promote the understanding of moral values, if the regularities of the development of older preschool children are observed and fairy tales interesting and relevant to the situation are selected.

Keywords: moral values, understanding, promotion, folk tale.

Bachelor's paper volume: 69 pages, 8 tables, 10 pictures, 10 appendices, 39 literature sources.

In practice, the bachelor's thesis can be used in pre-school educational institutions to work with 5-7 year old children in promoting the understanding of moral values.

Saturs

Ievads	5
1.1. Tikumisko vērtību vispārējais raksturojums.....	8
1.2. Tikumisko vērtību izpratnes veidošanās vecākā pirmsskolas vecuma bērniem	16
1.3. Tautas pasaka kā vecākā pirmsskolas vecuma bērnu tikumisko vērtību izpratnes sekmētāja	21
2.1. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums	28
2.2. Pētāmās grupas tikumisko vērtību sākotnējā izpēte	29
2.3. Pedagoģiskās izmēģinājuma darbības gaita un tās rezultātu analīze.....	38
Secinājumi	52
Priekšlikumi	53
Literatūras un avotu saraksts	54
Pielikumi.....	57

Ievads

Mūsdienu sabiedrībā tikumisko vērtību izpratnes jautājumi ir ļoti aktuāli, jo tieši tikumiski likumi regulē cilvēku mijiedarbību sabiedrībā. Mūsdienu sabiedrībā notiek nepārtrauktas izmaiņas ne tikai ekonomikā un politikā, bet arī izglītībā, kurā ir izvirzītas jaunas prasības, kas attiecas gan uz pedagoģisko procesu, gan uz skolotāju un vecāku rīcību. Diemžēl mūsu straujajā dzīves ritmā cilvēku dzīve ir vairāk pakārtota materiālajām vērtībām, un salīdzināmi maz cilvēka vērtībai, ko veido viņa emocijas un jūtas.

Pieaugušie var ātri iemācīt bērnus rakstīt, lasīt, dejot, taču, lai kļūtu par Cilvēku, ar to vien nepietiek. Pirmkārt, ir jāaudzina Cilvēks, un tikai pēc tam matemātiķis, jurists, celtnieks, jo viņš dzīvo ne tikai starp cilvēkiem, bet arī cilvēku labā, un tas viņam uzliek lielu atbildību. Ja bērnam attīstīt jutīgumu, laipnību, garīgu dāsnumu, var cerēt, ka bērns nenesīs pasaulē ļaunu, nežēlību un vardarbību.

Bērībā bērni ne tikai attīstās garīgi un fiziski, iegūst zināšanas par apkārtējo pasauli, bet arī izprot tikumiskās vērtības, kā rezultātā, bērni iesaistās kultūras dzīvē, viņiem veidojas morāla pašnoteikšanās un pašpziņa.

Tikumiskās vērtības bērns sāk apgūst no pirmajiem dzīves gadiem, un tas nodrošina bērna adekvātu sociālo attīstību un harmonisku personības veidošanos, kad notiek lielas izmaiņas bērna emocionālajā sfērā, kas veicina dzīvas reakcijas parādīšanos uz dažādiem dzīves notikumiem un atjauno viņa subjektīvo pasauli.

Bērni ir vecāku lepnums, viņi ir mīļi un dārgi. Taču vecāki ne vienmēr pārdomā faktu, ka bērna pievilcība ir saistīta ne tikai ar viņa ārējo skaistumu, svarīgi ir tas, kā uzvedas augošs bērns, kā viņš izturas publiski. Lasot grāmatu, bērns redz noteiktu attēlu, konkrētu situāciju, piedzīvo aprakstītos notikumus, un, jo spēcīgāka ir viņa pieredze, jo bagātākas ir viņa jūtas un idejas par realitāti.

Vecākais pirmsskolas vecums ir tikumisko normu, vērtību, jūtu, attiecību veidošanās periods. Tas ir svarīgākais posms uzvedības un aktivitātes mehānismu attīstībā, pirmsskolas vecuma bērna personības veidošanā kopumā. Tas ir saistīts gan ar lielajām izmaiņām, kas notiek pirmsskolas vecuma bērnu garīgajā un emocionālajā attīstībā, motivācijas jomā, komunikācijā ar pieaugušajiem un vienaudžiem.

Viena no efektīvām un pieejamām metodēm tikumisko vērtību veidošanā un izpratnes veicināšanā pirmsskolas vecuma bērniem ir pasaka. Pasakas lasīšanas, apspriešanas procesā tiek veidotas tādas īpašības, kā atbildības sajūta, laipnība, godīgums, patiesums, drosme, draudzība un citas. Pasakai ir īpaša vieta pirmsskolas vecuma bērna dzīvē. Pasaku varoņi ir emocionāli un ilgi

paliek bērnu atmiņā. Pasakas māca bērnus sapņot, fantazēt, uzsvērt galveno, apkopot būtisko. Pasakas sižets ir vienmēr pedagoģisks, tāpēc pasaka audzina labākas cilvēka īpašības, bagātina bērna iekšējo pasauli. Pasakā ir parādīta cilvēka dzīve sabiedrībā, attiecības starp cilvēkiem. Tikumiskās vērtības pasakā parādītas nevis caur abstraktiem jēdzieniem, bet ar reālu varoņu rīcību, kas ir saprotama bērnam. Ir labi zināms, ka katrai tautai ir savas nacionālās pasakas, kuras ir savstarpēji saistītas, jo tajās parādīta cilvēku dzīve, attiecības, tikumiskas vērtības.

Bērnu tikumiskās audzināšanas problēma ir aktuāla arī mūsdienās: materiālās vērtības dominē, bērniem ir nepareizi priekšstati par laipnību, žēlsirdību, augstsirdību, taisnīgumu, pilsonību. Tas notiek tāpēc, ka arī tautas pasaka, kā arī citas tradicionālās kultūras vērtības, ievērojami mazināja un grozīja savu mērķi. To veicina mūsdienas grāmatas, animācijas filmas, kurās ir atvieglota un izkropļota pasakas sākotnējā ideja, kā rezultātā, pasakaina darbība tiek pārveidota no morāles un pamācošas uz tīri izklaidējošu. Šāda interpretācija bērniem uzliek noteiktus tēlus, kas viņiem liedz dziļu un radošu pasakas uztveri.

Tāpēc pašreizējā situācija prasa ir svarīgi pievērst uzmanību tikumisko vērtību izpratnes veidošanai un veicināšanai jau pirmsskolas bērnībā, jo tieši pirmsskolas bērnība ir morāles un sociālo normu apgušanas periods, kad bērns sāk aktīvu dzīvi cilvēku sabiedrībā un sastopas ar daudzām problēmām un grūtībām. Viņam jāiemācās dzīvot starp savējiem. Un ne tikai fiziski dzīvot, bet arī labi justies cilvēku vidū, attīstīties un pilnveidoties. Un tas ir svarīgi, lai saprastu, kā cilvēki savstarpēji komunicē, ko viņi vērtē, ko viņi pārmet, ko slavē. Un šīs sarežģītās izziņas procesā bērns pats kļūst par cilvēku, ar savu izpratni par labo un ļauno, ar savu reakciju uz citu rīcību un paša izturēšanos, viņš iemācās draudzēties ar citiem bērniem, cienīt vecākus, palīdzēt vājākiem, mīlēt savu dzimteni. Tāpēc bakalaura darbam tika izvēlēts temats “Tautas pasakas izmantošana vecākā pirmsskolas vecuma bērnu tikumisko vērtību izpratnes veicināšanā”.

Bakalaura darba **mērķis** ir teorētiski un praktiski izpētīt tautas pasakas izmantošanas iespējas bērnu tikumisko vērtību izpratnes veicināšanā vecākajā pirmsskolas vecuma bērniem.

Pētījuma **objekts**: pedagoģiskais process pirmsskolas izglītības iestādē.

Pētījuma **priekšmets**: tikumisko vērtību izpratnes veicināšana vecākajā pirmsskolas vecuma bērniem.

Pētījuma **hipotēze**: tautas pasaka sekmīgāk veicinās tikumisko vērtību izpratni, ja:

- Tiks ievērotas vecāka pirmsskolas vecuma bērnu attīstības likumsakarības;
- Tiks atlasītas bērniem interesantas un situācijai atbilstošas pasakas.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt pedagoģisko un psiholoģisko literatūru par tikumiskām vērtībām;
2. Raksturot tikumisko vērtību izpratnes īpatnības vecākajā pirmsskolas vecumā;
3. Analizēt tautas pasakas iespējas tikumisko vērtību veicināšanā;

4. Organizēt un veikt empīrisku pētījumu ar mērķi saņemt atbildi uz pētījuma hipotēzi;
5. Analizēt pētījuma rezultātus, izdarīt secinājumus.

Pētījuma **metodes**:

1. Teorētiskās pētījuma metodes – pedagoģiskās un psiholoģiskās literatūras un avotu analīze;
2. Empīriskās pētījuma metodes – novērošana, pārrunas ar bērniem, pedagoģiskā izmēģinājuma darbība, vecāku anketēšana.

Pētījuma **bāze**: pirmsskolas izglītības iestāde X, 19 bērni vecumā no pieciem līdz sešiem gadiem, bērnu vecāki.

1. Tautas pasakas ietekmes vecākā pirmsskolas vecuma bērnu tikumisko vērtību izpratnes veicināšanā teorētiskais pamatojums

1.1. Tikumisko vērtību vispārējais raksturojums

Bērnu tikumisko vērtību veidošana un attīstība vienmēr bija būtiska izglītības sistēmā, jo mūsdienu sabiedrībā, augstu tehnoloģiju un inovāciju laikmetā, tikumiskā vērtību attīstība joprojām paliek aktuāla. Sabiedrībai ir nepieciešami ne tikai izglītoti cilvēki, bet, pirmkārt, cilvēki ar augstām tikumiskām vērtībām.

Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca jēdziens “vērtības” definēts, kā “lietas, fakti, parādības, paradumi, principi, kam piemīt pozitīvo īpašību kopums un ko cilvēks savā apziņā uztver, kā sev vai citai personai būtiski nozīmīgus, vēlamus konkrētos vēsturiskos apstākļos, noteiktā kultūrā un konkrētā sabiedrībā, kā arī kas sekmē viņa personības veidošanos. Vērtības izpaužas vienībā ar principiem, normām, mērķiem, ideāliem un raksturo attieksmi pret kultūru, darbu, valsti, cilvēkiem un sevi pašu” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 187).

Psihologi definē jēdzienu “vērtības”, kā ar īpašu nozīmi idejas vai objektus, kurus sabiedrība uzskata par ideāliem, kuri pieņemti sabiedrībā un uz kuriem balstās sabiedrības darbība (Psiholoģijas vārdnīca, 1999, 153).

Vērtības ir “priekšstats, zināšanu kopums par priekšmetu vai parādību pozitīvajām īpašībām, kas ir nozīmīgas cilvēkam vai kopienai” (Fernandez, 2019, 17).

Sabiedrība nevar eksistēt bez vērtībām, un tāpēc tieši sabiedrība nosaka savas vērtības un tādas vērtības, kā mīlestība, solidaritāte un uzticība pastāv ikvienā sabiedrībā. Dzīves gaitā cilvēki mācās vērtēt savu rīcību, un tādā veidā viņi labāk izprot un pieņem vērtības. Savā dzīvē cilvēki sakaras ar dažādiem vērtību veidiem, taču izvēlēties, kuri no vērtībām būs prioritātē, veidot savu vērtību sistēmu un klasifikāciju, var tikai cilvēks pats, jo vērtību izvēlē cilvēkam ir brīvs pamats, un tāpēc viņš ir personīgi atbildīgs par savu vērtību izvēli (Lasmane, Milts, Rubenis, 1993).

Ja cilvēks apzinās tādas vērtības, kā mīlestība, saule, brīvība, uzticība, dzīvība, draudzība, pārsteigumi, tad viņš tās var nodod arī nākamai paaudzei. Izpratne par vērtībām laika gaitā ir mainījusies, tāpēc šodien grūti iedomāties, kā cilvēki ir domājuši pirms daudziem gadiem un kā uztvēruši pasauli (Sīle, Volkova, 2011).

Vērtības ir lietu vai parādību noderīgums un nozīmīgums cilvēka dzīvē, un tās raksturo cilvēka attieksmi pret sabiedrību, citiem cilvēkiem un pret sevi. Vērtības izpaužas kopā ar principiem, normām, mērķiem. Tikumiskās vērtības ir priekšstati, kas attiecas uz morālās apziņas

jomu - tikumiskās normas, principus, ideālus, labā un ļaunā, taisnīguma, laimes jēdzienu. pedagoģiskās vērtības izpaužas vienībā ar principiem, normām, mērķiem, ideāliem un raksturo attieksmi. Audzināšanas darbībā veido pedagoģiskās vērtības. Jāatceras, ka audzināšana ir mūžīga kategorija., un tāpēc, vērtību veidošanās notiek visa mūža garumā. Piemēram, cilvēkam, kam ir princips rīkoties godīgi un atklāti, veidojas vērtības - godīgums un atklātība, un atbilstoši šīm vērtībām veidojas viņa attieksme pret citiem cilvēkiem un pret sevi (Špona, 2006).

Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā jēdziens “tikums” definēts, kā “pozitīva, noturīga, iekšēji piemitīga personības morāla īpašība, ko raksturo, piemēram, augsta morālā stāja, taisnīgums, godīgums, godprātīgums, labestība attieksmē pret citiem cilvēkiem un sabiedrību, un kas izpaužas spējā ievērot sabiedrības morālos principus un normas, dzīvot un rīkoties saskaņā ar šiem principiem un normām” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 176).

Latviešu literārās valodas vārdnīcā jēdziens “tikumība” ir skaidrots, kā normu, principu un noteikumu sistēma, kas regulē cilvēka rīcību, izturēšanos sabiedrībā un attieksmē pret citiem cilvēkiem (Latviešu literārās valodas vārdnīca, 1991).

Tikumība ir morālās apziņas reālais stāvoklis, attiecības, cilvēku rīcība, proti, kā ir, pretstatam tam, kā vajadzētu būt”. Tikuma jēdzienu lieto ne tikai raksturojot cilvēku, bet arī kā viņa dvēseles īpašību kopums (Lasmane, Milts, Rubenis, 1993, 40).

Tikums ir “labs morālais ieradums, kas balstās apgūtās un sev pieņemtās morālajās vērtībās, mudina cilvēku brīvi, dabiski un stingri iestāties par morālo labumu un to īstenot jebkurā, arī nezināmā, situācijā, iegūstot prieku, tā darot” (Fernandez, 2019, 17).

Tikumība padara cilvēku labu. Vērtība ir kaut kas labs, ko vēlas cilvēks. Tikumi ir absolūti. Laipnība ir laba, tāpat, kā pacietība un taisnīgums. Tāpēc vērtības ir sekundāras, un tikumi ir svarīgāki, un nedrīkst sajaut šīs kategorijas, jo pretējā gadījumā vērtības kļūst svarīgākas, ne kā tikumi. Nenoliedzami, ka pastāv dažas vērtības, kuras arī ir svarīgas, un tajā pašā laikā tās nepadara cilvēku ne labāku, ne sliktāku, piemēram, ģimene: tā ir svarīga, bet tā nepadara cilvēku ne labāku, ne sliktāku. Tikumību nosaka darbība (Kellijs, 2004).

D. Lieģeniece, atsaucoties uz filozofa I. Kanta skaidrojumu norāda, ka par cilvēks rīkojas tikumiski, ja seko labai idejai, pamatojas tikai un vienīgi uz labu, bez jebkādiem blakus nolūkiem, personiskām simpātijām un antipātijām (Lieģeniece, 1992, 72).

Tikumības būtībā ir ietverts novērtējuma moments: labsirdīgs, godīgs, drosmīgs ir labi; slinks, dusmīgs, melīgs – slikti (Lubļinska, 1979). Tādējādi secinām, ka tikumība ir darbība un to vērtē, ņemot vērā cilvēka uzvedību, rīcību.

Tikumiskās vērtības māca saprast tādas tikumisko vērtību jēdzienus kā godīgums, čaklums, taisnīgums, cieņa, līdzjūtība, labestība, un tāpēc ir svarīgas bērna attīstībā. Tikumisks cilvēks ir “patīkams, čakls, viņam piemīt pozitīvas rakstura iezīmes, ir godīga sirds, un viņš savu

darbu veic pēc labākās sirdsapziņas” (Milts, 1999, 5).

Slavenais krievu pedagogs V. Suhomlinskis (В.Сухомлинский) uzskata, ka tikumisko vērtību izpratnes būtība ir tas, ka tikumiskās idejas kļūtu par ikviena bērna sasniegumiem un pārveidojās par uzvedības normām un noteikumiem.

Tāpat tikumiskās vērtības neizpaužas likumu normās, bet izpaužas dzimtenē, kultūrā, reliģijā, tautā, ģimenē, un tās tiek veidotas un attīstītas kopš agrīnās bērnības. Bērns tikai tad būs tikumiski audzināts, kas apgūs tikumiskās uzvedības normas un noteikumus, un tie kļūs par viņa dzīves daļu. Par galvenajām tikumiskām vērtībās slavenais pedagogs uzskata humānisma veidošanos, patriotisma, atbildības un prasmes kontrolēt sevi veidošanos (Сухомлинский, 2014).

Arī mūsdienās ir aktuāli attīstīt bērniem humāno attieksmi pret cilvēkiem un dabu, audzināt pilsonības atbildību un patriotismu, vērtēt cilvēku darbu, iemācīt bērnu kontrolēt savas jūtas, uzvedību, iemācīt viņu būt tolerantam attiecībā pret citiem cilvēkiem. Mūsu pasaule nepārtraukti mainās, mainās arī cilvēki, taču tikumisko vērtību izpratnes jautājumi paliek aktuāli arī šodien. Cilvēks kļūst par tikumisko tad, kad viņam ir attīstīta tikumisko vērtību izpratne, kad viņš brīvprātīgi ievēro sabiedrībā pieņemtās tikumiskās normas un likumus. Tas izpaužas attieksmē pret savu dzimteni, rūpēs par saviem tuviniekiem. Tādējādi secinām, ka tikumiskās vērtības ir cilvēku savstarpējo reālo attieksmju un viņu attieksmes pret sabiedrības dažādām dzīves formām atspoguļošana, kas izpaužas principu, likumu, normu, vērtēšanas kopumā, kas regulē cilvēki saskarsmi un uzvedību ar mērķi sasniegt sabiedrisko un personisko interešu vienotību.

L.Bolotina (Л.Болотина) analizēja tikumības attīstības teorijas dažādu zinātnieku skatījumos. Tā, Z. Freids psihoanalīzes teorijā uzskata, ka tikumiskās attīstības pamatā ir dzimuma identifikācija, un tikumiskā attīstība notiek balstoties uz izvēlēta radnieka dzīves uzskatiem, piemēram, dēls par piemēru ņem sava tēva, vectēva rīcību. Kognitīvās attīstības teorijas autors Ž. Piažē uzskata, ka tikumiskā attīstība balstās uz paša bērna spriedumiem, informācijas avots ir saskarsme ar vienaudžiem. Ļ. Vigotskis atzīst, ka tikumiskās attīstības pamatā ir sociālā vide, sabiedrības normas, likumi, un bērni tikumiskā attīstība notiek uz literatūras varoņu, sabiedrības locekļu rīcības pamata (Болотина, 2019).

L. Kolbergs izstrādāja personības tikumiskās attīstības teoriju. Kā norāda S.Trošina (С. Трошина), L.Kolbergs izdalīja tikumiskās apziņas trīs stadijas, katrai pa diviem etapiem:

1. Pirmskonvencijas stadija –
  - 1.etaps – orientācija uz sodīšanu vai paklausīšanu (kā man izvairīties no soda?)
  - 2.etaps – gedonistiskā orientācija (kāds man ir no tā labums?).
2. Konvencijas stadija –
  - 1.etaps – orientācija uz vērtībām (laba bērna modele);

- 2.etaps – nostādne uzturēt noteikto kārtību, likumus (likumu un normu ievērošana).
3. Pēckonvencijas stadija –
- 1.etaps – priekšstati par tikumību kā par sociālā līguma produktu;
  - 2.etaps – personiskie etniskie principi, likumi tiek uztverti kā elastīgs mehānisms, bet dzīve, brīvība un taisnīgums tiek vērtēti augstāk (Трошина, 2020).

Saskaņā ar L.Kolberga teoriju cilvēku lielākā daļa sasniedz otrās stadijas otrā etapa līmeni, un viņu tikumiskā attīstība apstājas. Kopumā tikumiskās attīstības līmenis ir atkarīgs no personības intelekta un kopējās attīstības līmeņa.

Tādējādi secinām, ka pastāv dažādi zinātnieku uzskati par tikumības attīstību. Vienotas teorijas dzīvē nepastāv, un tikumības attīstību būtiski ietekmē apstākļi, kādos atrodas bērns, kas viņam ir pieejams konkrētajā situācijā. Mūsdienās notiek tikumisko vērtību modernizācija, ko izraisa izmaiņas, kas notiek cilvēkos un sabiedrībā kopumā. Cilvēku lielākā daļa šodien ir vērsta uz sasniegumiem un inovācijām, uz pārmaiņām sabiedrībā. Tāpēc cilvēki cenšas paši noteikt savas dzīves mērķus un uzdevumus, un neuzturēt līdz šim esošās normas un tradīcijas. Taču minētais nenozīmē, ka cilvēki pārstāja būt tikumiski. Šodien prioritātē ir tāda vērtība, ka pašattīstība, un ikviena attīstība nodrošina sabiedrības attīstību. Neskatoties uz to, ka vērtību sistēma kļūva savādāka, tas nenozīmē, ka tā kļūva labāka vai sliktāka. Vērtību sistēma mainījās arī iepriekš, un asociālās personības bija vienmēr. Ir cilvēki, kuri gatavi pārkāpt citus sava mērķa sasniegšanai. Tajā pašā laikā ir cilvēki, kuri savas ģimenes labā gatavi apmānīt. Tas nozīmē, ka jebkura vērtība jāvērtē tikai ņemot vērā konkrētā cilvēka vērtību sistēmu.

Tikumība nav iedzimta, tā attīstās no agrīnās bērnības, un tam ir nepieciešami speciāli nosacījumi, kad bērns apzinās sabiedrības uzskatus par to, kas ir labs un kas ir slikts. Cilvēka tikumiskās attiecības veidojas, attīstās un kļūst par personības stabilajām īpašībām sabiedriskās dzīves ietekmes rezultātā. Dzīves garumā minētās īpašības izpaužas cilvēka mijiedarbībā ar apkārtējo realitāti (Болотина, 2019).

P. Pritilata uzskata, ka tikumiskās vērtības ir visdinamiskākais, radošākais un vissvarīgākais virzītājspēks cilvēka darbībai un centībai. Tikumiskās vērtības ir sadarbība, līdzjūtība, draudzīgums, brālība, simpātijas, izpratne utt. Profesors atzīmē, ka šobrīd cilvēkiem tiek novērota tikumisko normu degradācija. Savā pētījumā “Tautas pasaku loma tikumisko vērtību veidošanā bērnu vidū”, profesors secināja, ka tautas pasakas dod ieguldījumu bērnu tikumisko vērtību attīstībā un galvenās vērtības, kuras ir jāattīsta bērniem, ir draudzīgums, sadarbība, simpātijas, līdzjūtība. Tautas pasakā vienmēr ir bijusi un ir morāle. Citiem vārdiem sakot, pasakas sniedz svarīgu mācību par cilvēka dabu, kas ir skaidra un pārlicinoša un tā tiek pārdzīvota

gadsimtiem. Vecāki izmanto tautas pasakas, lai mācītu saviem bērniem svarīgas mācības, kas sagatavos viņus pilnvērtīgajai dzīvei sabiedrībā. Tautas pasakas satur katras tautas tradicionālās vērtības, sociālās vērtības un morālās vērtības, un tāpēc ir svarīgi tās vērtības nodot (Pritilata, 2014).

15.07.2016. Ministru kabineta noteikumos Nr.480 “Izglītojamo audzināšanas vadlīnijas un informācijas, mācību līdzekļu, materiālu un mācību un audzināšanas metožu izvērtēšanas kārtība” ir ietverti 12 izkopjami un praktizējami tikumi, kuru izpratne ir jāveicina izglītojamajiem, kas apkopoti 1.tabulā:

1.tabula. Audzināšanas procesā būtiskāki izkopjami tikumi

Tikumi	Indivīda brīvas domāšanas un rīcības izpausmes
Atbildība	Griba un spēja paredzēt savas izvēles un rīcības sekas un rīkoties, respektējot cita cilvēka cieņu un brīvību
Centība	Čaklums, uzcītība, rūpība un griba jebkuru darbu veikt pēc iespējas mērķtiecīgāk, kvalitatīvāk un produktīvāk
Drosme	Izlēmība, baiļu pārvarēšana, rakstura stingrība, situācijas novērtēšana un cieņpilna rīcība, uzņēmība, centieni pēc taisnīgā un labā
Godīgums	Uzticamība, patiesums, vārdu un darbu saskaņa
Gudrība	Māka izmantot zināšanas labā veicināšanai savā un sabiedrības dzīvē
Laipnība	Vēlība, atsaucība pret citiem, pieklājība
Līdzcietība	Attīstīta empātija, vēlme iejusties otra pārdzīvojumos un aktīvs atbalsts
Mērenība	Rīcības un uzskatu līdzsvarotība, spēja nošķirt saprātīgas vēlmes no nesaprātīgām un atteikties no nevajadzīgā, atturēšanās no tā, kas traucē personas attīstību
Savaldība	Uzvedības un emociju izpausmju kontrole un vadība, respektējot savu un citu cilvēku brīvību, kā arī cienot sevi un citus
Solidaritāte	Savstarpējs atbalsts un rīcības saskaņotība, rūpes par savu, citu un kopīgu labumu, demokrātisks dialogs ar citiem
Taisnīgums	Godprātīga lemšana, cilvēktiesību un citu saprātīgu interešu un morāles normu ievērošana
Tolerance	Iecietība, vēlme izprast atšķirīgo (piemēram, cilvēka ārējo izskatu, veselības stāvokli, uzvedību, viedokli, ticību, paražas

Tikumiskās audzināšanas procesā veidojas tikumiskās vērtības.

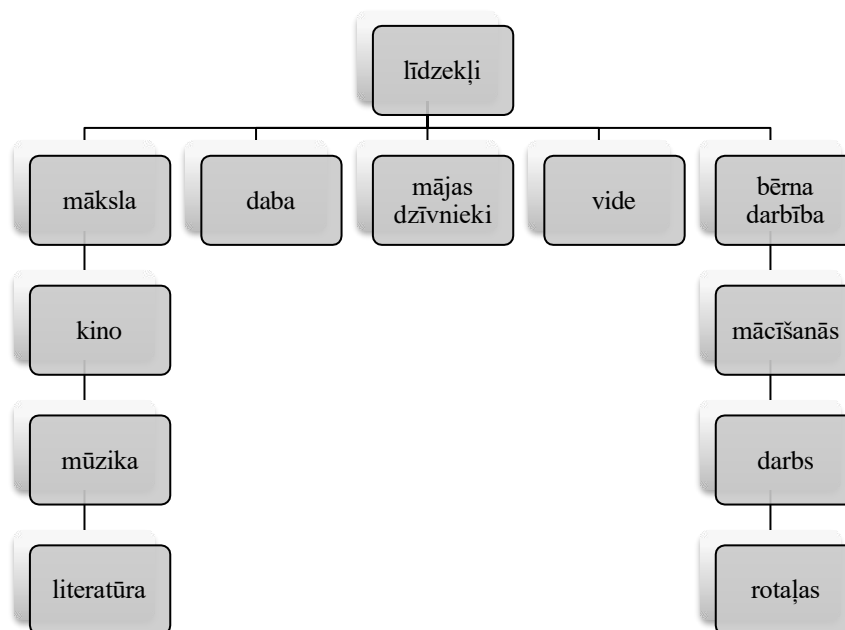
Tikumisko audzināšanu veido komponenti parādīti 1.attēlā. Šie komponenti nespēj aizvietot viens otru. Katrs komponents ir svarīgs, nevar būt izslēgts no tikumības veseluma, taču to secība, kura ir atkarīga no bērnu vecuma un rakstura, var mainīties (Bype, 2011).

1. attēls. Tikumības komponenti (Bype, 2011)

Tādējādi iepriekš minētie komponenti veido tikumiskās audzināšanas procesa veselumu. Lai audzināšanas process būtu sekmīgs, tajā jāizmanto tādi līdzekļi, kas ir saprotami un ir interesanti bērniem. Videi, kurā notiek audzināšanas process, jābūt pozitīvai un labvēlīgai.

Tikumiskās audzināšanas procesā izmanto dažādus līdzekļus, kas ir parādīti 2.attēlā:

2. attēls. Tikumiskās audzināšanas procesa līdzekļi (pēc Bype, 2011)

Tikumiskās vērtības ir objekti, nozīmīgi un būtiskie, materiālie un nemateriālie, kuriem ir subjektīva nozīme. Katru dienu cilvēki saskārās ar tikumiskās izvēles situāciju, un mūsu rīcība šajās situācijās ir balstīta uz iekšējām vērtībām un uzskatiem. Vērtības ir objektīvas. Tās eksistē pasaulē, un cilvēki vai nu pieņem tās, vai nepieņem. Tajā pašā laikā vērtību personiskā sistēma ir subjektīva, jo cilvēks izvēlas, savas vērtības ņemot vērā savas vajadzības, zināšanas, pieredzi, motivāciju, uztveri. Tātad vērtības var uzskatīt par dzīves orientieru, kas apvieno vai sadala cilvēkus, nosaka starpcilvēku attiecību specifiku un raksturu.

Tikumiskās vērtības palīdz atšķirt labu no ļauna, noteikt, kas ir labi un kas ir slikti. Vērtību sistēmas veidošana ir atkarīga no vides, kurā aug un attīstās cilvēks. Vērtības ietekmē cilvēku personību un rīcību, sociālo aktivitāti un uzskatus, attieksmi pret apkārtējo vidi un sevi, uzvedību, mērķus un līdzekļus, kurus cilvēks izvēlas savu mērķu sasniegšanai. Vērtības cilvēkam ir nepieciešamas, lai uzturētu dzīves jēgu, apzinātu dzīves ceļu. Gadījumā, ja vērtību sistēma sabrūk, tad cilvēks nokļūst krīzes situācijā, nenoteiktības stāvoklī, kad viņš nezina, ko vēlas saņemt no dzīves, šaubās lēmumu pieņemšanā. Tikumiskās vērtības palīdz atšķirt labumu un ļaunuma, kas ir labi un kas ir slikti (Трошина, 2020).

Tikumisko vērtību attīstībā būtiska ir pieaugušo uzvedība. Pieaugušo pozitīvais piemērs veicina bērna attīstību, viņš viegli iemācas dzīvot saskaņā ar sabiedrībā pieņemtajām normām un noteikumiem. Turklāt norma vai noteikumi, kas tikai tiek deklarēti, bet netiek ievēroti no pieaugušo puses, nekad ietekmēs bērnu reālo uzvedību. Bērns arī sapratīs, ka tikumiskās normas nav obligāti ievērot, tās var pārkāpt, par ko sods netiks piemērots. Tā rodas pielāgošanās, bērns stingri ievēro normas vienos apstākļos, un, nejūtot vainu, pārkāpj tās citos apstākļos (Bye, 2011).

Pieaugušajam cilvēkam bērnu acīs ir divas funkcijas: pirmkārt, viņš ir sociālās pieredzes, sociālo normu, uzvedības noteikumu un zināšanu par apkārtējo pasauli avots, un, otrkārt, viņš ir audzināšanas un mācības procesa organizators (Bye, 2011).

Abas minētās funkcijas tiek realizētas divām formās: mērķtiecīgi un haotiski. Tajā brīdī, kad pieaugušais cilvēks satiekas ar bērnu, viņam jau ir noteikta sociāli – tikumiska pieredze. Šī pieredze apvieno to cilvēku kultūru, tradīcijas, dzīvi, tikumiskās vērtības, ko apzinās un pieņēma cilvēks mūsdienu sabiedrībā. Saskarsmē ar pieaugušajiem bērns novēro viņa rīcību, dzird viņa vērtējumus. Taču tikumisko vērtību veidošanas process notiek tikai tad, kad vecāki, pirmsskolas skolotāji apzināti demonstrē savu vērtējumu, rīcību, tādējādi dara sevi par paraugu, “uzskates materiālu” (Козлова, 2020).

Tikumisko vērtību galvenā funkcija ir veidot tikumisko apziņu, stabilu tikumisko uzvedību un tikumiskās jūtas, kas atbilst mūsdienu dzīvesveidam, kā arī veidot ikviena cilvēka aktīvu dzīves pozīciju. Turklāt tikumiskā apziņa un tikumiskā uzvedība veidojas vienotībā. Tikumisko vērtību veidošana ir tikumiskās uzvedības un tikumisko ieradumu audzināšanas process. Katra rīcība

raksturo cilvēka attieksmi pret apkārtējo realitāti. Lai izraisītu tikumisko rīcību, ir jāveido attiecīgi nosacījumi. Tikumiskie ieradumi ir vajadzība rīkoties tikumiski. Ieradumi var būt vienkārši, kad pamatā ir kopdzīves likumi, kultūras uzvedības likumi, disciplīnas likumi. Ieradumi var būt sarežģīti, kas cilvēkam veidojas vajadzība un gatavība izpildīt darbības, kurām ir konkrēta nozīme. Lai tikumiskās vērtības veidotos veiksmīgi, ir nepieciešams, lai motīvi, kas mudina bērnus uztvert un apzināties tikumiskās vērtības, būtu viņiem būtiski, lai bērnu attieksme būtu emocionāli pozitīva, un lai bērni būtu spējīgi paust šīs īpašības konkrētajā situācijā (Волобуева, 2017).

Lai tikumiska rīcība veidotos sekmīgāk, jau sākumā nepieciešams veidot priekšstatu par pozitīvu rīcību un attieksmi sociālajā mijiedarbībā. Svarīgi ir piesaistīt bērnu uzmanību tam, kas ir labs, kādai rīcībai vai uzvedībai, kas sagādā prieku bērnam, citiem, un kas nepārkāpj tikumiskās normas (Выготский, 2010).

Tikumiskās vērtības iedala šādi:

1. Savas un apkārtējo vērtības izjūta;
2. Apkārtējās lietu un dabas vides izjūta;
3. Kulturālās uzvedības noteikumu apguve;
4. Bērna uzvedības pašregulācija (Lieģeniece, 1999, 152).

Tikumisko vērtību galvenā funkcija ir veidot tikumiskās jūtas, tikumisko pasziņu un stabilu tikumisko uzvedību, kas atbilst mūsdienu sabiedrības dzīvesveidam, veidot ikviena cilvēka aktīvu dzīves pozīciju. Tāpēc viena no pirmsskolas izglītības iestāžu uzdevumiem ir veidot bērniem tikumiskus priekšstatus. Tikumisko vērtību veidošana ir tikumiskās uzvedības un tikumisko ieradumu audzināšanas process. Rīcība raksturo cilvēka attieksmi pret apkārtējo realitāti (Волобуева, 2017).

Tāpēc, lai veiksmīgi veidotu bērnu tikumiskās īpašības, ir nepieciešams, lai motīvi, kas mudina bērnus uztvert un apzināties tikumiskās vērtības, būtu nozīmīgas bērnu acīs, lai viņu attieksme pret tikumiskās vērtībām būtu emocionāli pozitīva.

Tādējādi apkopojot iepriekš izklāstīto, secinām, ka tikumiskās vērtības ir cilvēku savstarpējo attiecību reālā atspoguļošana attiecībā pret dažādām sabiedrības dzīves formām. To veido principu, noteikumu, likumu, normu, vērtējumu kopums, kas regulē cilvēku saskarsmi un uzvedību ar mērķi sasniegt sabiedrisko un personisko interešu vienotību. Arī mūsdienās ir aktuāli un svarīgi piesaistīt bērnus tikumisko vērtīgu sistēmai.

Augstākā vispārcilvēciskā vērtība ir cilvēka personība, viņa individualitāte, neatkarīgājamība, tāpēc tikumisko vērtību sistēmai jābūt orientētai uz cilvēkam par labu – uz mīlestību pret cilvēkiem, uz brīvību, uz mieru, patiesību, ģimeni, sirdsapziņu. Tikumiskās vērtības ir cieši saistītas ar tikumiskām īpašībām, jo, lai mīlētu cilvēkus, jābūt labsirdīgam, jāprot piedod un lūgt piedošanu, neatbildēt ar ļaunu uz ļaunumu. Tikumisko

vērtību galvenā funkcija ir veidot tikumisko apziņu, stabilu tikumisko uzvedību un tikumiskās jūtas, kas atbilst mūsdienu dzīvesveidam. Tāpat ir svarīgi veidot ikviena cilvēka aktīvu dzīves pozīciju.

1.2. Tikumisko vērtību izpratnes veidošanās vecākā pirmsskolas vecuma bērniem

Vecākais pirmsskolas vecums ir būtisks periods bērnu dzīvē. Tieši šajā laikā bērns ienāk sociālo attiecību pasaulē, apgūst elementāras tikumiskās prasības un mācās tās iezvērot. Tieši šajā periodā bērniem veidojas tikumisko priekšstatu pamati, kas ir nepieciešami, lai veidotos tikumiskās izpratnes. Tikumiskās izpratnes veidošana balstās uz bērnu zināšanām, ņemot vērā vecumposma attīstības līmeni.

Kā norāda slavenais L. Vigotskis, tad pirmsskolas vecumā izdala trīs periodus:

1. Jaunākais pirmsskolas vecums – no 3 līdz 4 gadiem;
2. Vidējais pirmsskolas vecums – no 4 līdz 5 gadiem;
3. Vecākais pirmsskolas vecums – no 5 līdz 7 gadiem (Выготский, 2001).

Tieši šajā periodā veidojas tikumiskās “Es” pamati. Vecākā pirmsskolas bērniem īpaši nozīmīgas ir morālas emocijas, kas nostiprina vai mīkstina pieaugušo tikumiskās prasības. Šīs atkarības būtība ir: uz tikumisko priekšstatu pamata veidojas emocionāla attieksme, un pēc tam veidojas tikumiskā situācija, kas iekļauj sevī vairākus dzīves aspektus. Bērnam ir nepieciešams veikt kaut kādu darbību (Мулько, 2014).

Kā parāda prakse, tad tikumiskās vērtības, kas satur reālās savstarpējās palīdzības un atbalsta iespējas, ir īpaši raksturīgi vecākā pirmsskolas vecuma bērniem, jo bērni ne tikai jūt līdzti citiem bērniem, kas, piemēram, nokrita pastaigas laikā, bet arī piedāvā konkrētu palīdzību. Bērnu tikumiskā pieredze veidojas baltoties uz tādiem jēdzieniem, kā labums, ļaunums, patiesība, mēli, godīgums un negodīgums, kurus bērni realizē savā rīcībā.

Tikumiskās vērtības ir svarīgas bērna attīstībā, tās māca bērnam saprast tādas tikumisko vērtību jēdzienus kā godīgums, čaklums, taisnīgums, cieņa, līdzjūtība, labais, ļaunais u.c. (Lasmane, Milts, Rubenis, 1993).

Lai analizētu tikumisko vērtību izpratnes veidošanās vecākajā pirmsskolas vecuma bērniem, sākotnēji jāraksturo šī vecumposma bērnu attīstības likumsakarības.

Pirmsskolas vecuma bērni apgūst nozīmīgu pieredzi, uzkrājas zināšanas, priekšstati un jēdzieni, bērni apgūst jaunas prasmes un iemaņas. Bērnu attīstībā notiek svarīgas izmaiņas:

- Palielinās saglabāto priekšstatu apjoms;
- Priekšstati atklāj sakarības un sistēmas, kas apvieno grupās, kategorijās, attēlos;

- Pieaug tēlu kustīgums, ko bērni brīvi izmanto dažādās darbībās un situācijās;
- Reproductīvā iztēle izgūst radošu raksturu (Люблинская, 2014).

Vecākajā pirmsskolas vecuma bērniem ir raksturīga liela kustību aktivitāte, laba koordinācija. Acu un roku koordinācija pilnveidojas, tāpēc bērni prot koncentrēt skatienu vienlaikus uz vairākām sīkām lietām. Bērniem veidojas arvien jaunas un jaunas intereses un prasības. Pieaug viņu zinātkāre, viņi uzdod daudz jautājumu. Neprotot lasīt, viņu interesē, kas rakstīts konkrētajā grāmatā. Viņi labprāt apspriež ar pieaugušajiem notikumus, pasakas saturu (Sīle, 2011).

Šajā vecumposmā bērniem ir svarīga patstāvība, neatkarība, kas izpaužas viņu darbībā ar priekšmetiem, rotaļa un saskarsmē ar citiem bērniem un pieaugušajiem. Svarīga ir arī bērnu darbības pozitīva vērtēšana, kas motivē un stimulē bērnu vēlmi darboties. Tāpēc tieši šajā vecumposmā pastāv visi labvēlīgi nosacījumi, lai attīstītu un pilnveidotu bērnu tikumisko audzināšanu, veicināt izpratni par darba tikumu, godīgumi, labestību, draudzīgumu, taisnīgumu un citām pozitīvām īpašībām (Golubina, 2007).

Tikumisko vērtību apgūšanas proves ir ilgstošs un sarežģīts. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu tikumisko vērtību apgūšanas īpatnības ir šādas:

1. Tikumiskās vērtības atspoguļo bērnu rīcības tikumisko novērtējumu no pieaugušo puses;
2. Tās ir saistītas ar apkārtējo cilvēku atsevišķām darbībām;
3. Tās ir abstrahētas no konkrētas realitātes;
4. Tiek vērtētas ne tikai no apkārtējo puses, bet arī tiek pašvērtētas (Голубков, 2016).

V.Golubkovs norāda, ka, lai gan vecākajā pirmsskolas vecumā lielāk uzmanība tiek veltīta uz to, lai bērns apzinās morālās vērtības, pedagoģiskajā procesā ir svarīgi nodrošināt, lai bērni varētu vingrināties arī humānajā attieksmē viens pret otra, pret dabu, pret pieaugušajiem (Голубков, 2016).

Vecākā pirmsskolnieku tikumisko vērtību veidošanās procesā īpaša loma ir pieaugušajiem, kuriem šajā procesā ir divas funkcijas:

- Kā sociālās pieredzes, uzvedības normu un noteikumu, zināšanu par apkārtējo pasauli nēsātājs;
- Kā uzvedības un apmācības procesa organizators (Буе, 2011).

Kā parāda prakse, tad abas minētās funkcijas praksē realizējās gan mērķtiecīgi, gan haotiski. Pieaugušajiem ir liela sociāla pieredze: kultūra, tradīcijas, sadzīve, morālās vērtības. Visa šī pieredze ir apzināta un pieņemta sabiedrībā. Saskarsmē ar pieaugušajiem bērni novēro viņa rīcību, dzird viņa vērtējumus. Tāpēc, lai veicinātu tikumisko vērtību veidošanās procesu, pieaugušajiem, ļoti taktiski, ir jādemonstrē savs vērtējums, sava attieksme, rīcība, lai bērni varētu pārņemt to.

Pirmsskolas vecuma bērnu tikumiskās audzināšanas īpatnības raksturoja D.Lieģeniece.

Viņa norāda, ka:

1. Tikumības saturu veido izpratne par labo un ļauno, par taisnīgumu, par godīgumu, par izpalīdzību, par čaklumu;
2. Tikumiskas domas pavada tikumiska rīcība un pārdzīvojumi;
3. Svētuma izjūta, dabas izjūta, žēlums pret apkārtējo vidi motivē bērnus tikumiskai rīcībai;
4. Tikumība attīstās bērnu darbībā un vingrinās saskarsmē ar pieaugušajiem;
5. Savus tikumus bērni izkopj darbībā un rīcībā;
6. Pieaugušiem ar vārdiem un darbiem, ar savu piemēru jāpieradina bērni rīkoties tikumiski;
7. Emociju pārdzīvošana veicina tikumisko īpašību veidošanos (Lieģeniece, 1999, 149).

Pirmsskolas mācību programmā “Skola 2030” norādīts, ka saskaņā ar vadlīnijām, vērtības un tikumi ir vieni no pirmsskolas izglītības obligāto saturu veidojošām sastāvdaļām. Vērtības un tikumus nevar tieši iemācīt, tos cilvēks apgūst visu mūžu, saredzot sev nozīmīgas vērtības ikdienas saziņā un mijiedarbē gan ģimenē, gan pirmsskolā un skolā, gan draugu un plašākas sabiedrības lokā. Ieradumus, kas balstīti vērtībās, bērns demonstrē darbībā ilgākā laikposmā. Kompleksu sasniedzamo rezultātu veido vērtības un tikumi, zināšanas un caurviju prasmes, izpratne un pamatprasmes (Pirmsskolas izglītības programma “Skola 2030”, 2018).

Šajā programmā ir norādīti bērnu ieradumu saistība ar tikumiem un vērtībām, kas ir parādīti 2.tabulā:

2.tabula. Bērnu ieradumi, tikumi, vērtības (pēc programmas “Skola 2030”)

Ieradums	Bērna uzvedība	Vērtības	Tikumi
Veidot cieņpilnas attiecības ar citiem cilvēkiem	Ievēro saziņas kultūru mācību uzdevumu veikšanā un ikdienas saskarsmē, sasveicinās, atsveicinās, pateicas, lūdz	Cilvēka cieņa	Laiņība
Sadarboties ar vienaudžiem un pieaugušajiem	Ieklausās cita teiktajā, mācās saprast viņa vajadzības un vienoties par kopīgu rīcību	Cilvēka cieņa	Solidaritāte, taisnīgums
Kontrolēt un vadīt savu uzvedību un emocijas	Mācās atpazīt savas emocijas, emocionālās situācijās rīkoties sev un citiem pieņemami, kā arī vērtēt savu rīcību	Kultūra	Savaldība, atbildība
Patstāvīgi rūpēties par	Mācās paņemt mācību līdzekļus un citas lietas un nolikt atpakaļ tām paredzētajās	Darba tikums	Atbildība

savām lietām, mācību vides uzturēšanu kārtībā	vietās, piedalās mācību vides sakārtošanā		
Ievērot zināmos kārtības un drošības noteikumus	Spriež par konkrēta noteikuma nepieciešamību, vienojas ar citiem par to, vērtē, kā izdodas to ievērot	Dzīvība	Godrība, atbildība
Plānot, vadīt savu izziņas procesu un reflektēt par to.	Rūpīgi iepazīstas ar doto uzdevumu vai vienkāršu sadzīvisku problēmu, paredz darbības uzdevuma veikšanai vai problēmas risināšanai, izvēlas materiālus un darba piederumus vai risinājuma veidus, novērtē veiktās darbības, pamana, ja ir kļūdījies, un meklē iespēju labot kļūdas vai nepilnības	Brīvība	Drosme, centība
Saudzēt dabu, taupīt dabas resursus	Saudzīgi un taupīgi izmanto darba piederumus, mācību materiālus un dabas resursus, iesaistās tuvākās apkārtnes sakopšanas darbos	Daba	Mērenība, atbildība
Cienīt savu valsti, godpilni izturoties pret tās simboliem	Iepazīstas ar Latvijas valsts simboliem un mācās izrādīt cieņu pret tiem	Latvijas valsts	Godīgums

Tādējādi pirmsskolas izglītības iestādes uzdevums ir dot iespēju bērniem iepazīt sevi, dabu, sabiedrību, kā arī attīstīt ieradumus un tikumus, kas balstās uz pamatvērtībām.

Tikumisko vērtību audzināšanas uzdevumi ir:

1. Veidot tikumiskās īpašības – labestība, godīgums, izpalīdzība, atsaucība un čaklums;
2. Piekļājīgi uzvesties ikdienā;
3. Veidot patriotiskas jūtas, iepazīstot tautas tradīcijas;
4. Veidot pozitīvu attieksmi pret mācīšanos un darbu, cienīt dažādu profesiju pārstāvjus;
5. Attīstīt estētisko uztveri, iepazīstot folkloru, literatūru, mākslu un mūziku (Golubina, 2007).

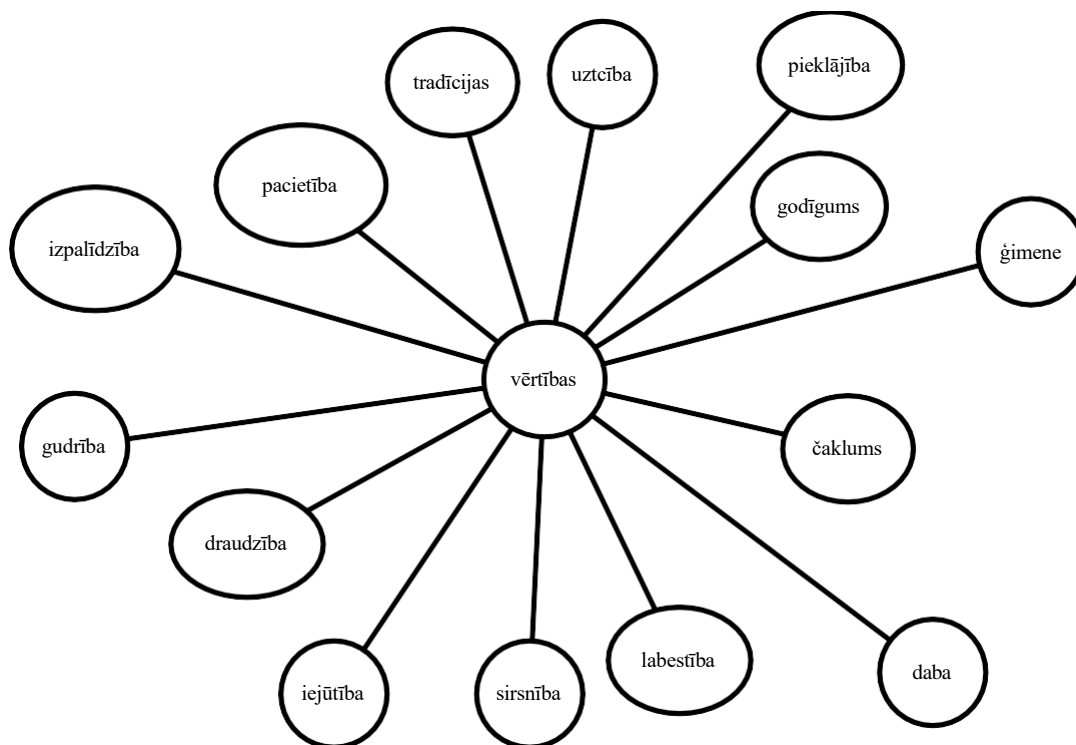
V. Zelmenis izvirza šādus tikumisko vērtību veidošanās pamatuzdevumus: iepazīstināt bērnus ar morāles būtību un jēgu sabiedriskajā dzīvē, ar galvenajiem tikumiskās attieksmes objektiem, kā arī nostiprināt morālo attieksmi un ieaudzināt cieņu pret sabiedrību un neiecietību pret sabiedrisko normu neievērošanu (Zelmenis, 2000).

Tikumiskās vērtības veidojas tikumiskās audzināšanas rezultātā. Tikumisko vērtību galvenā funkcija ir veidot bērniem prasmes tikumiski domāt un rīkoties, kas atbilst mūsdienu dzīvesveida, veidot ikviena aktīvu dzīves pozīciju. Tātad tikumiskā apziņa un uzvedība veido vienu veselumu.

Svarīga ir arī bērnu emocionāla aktivitāte, kas norāda, cik ieinteresēti bērni uztver jaunas

zināšanas un prasmes, kāda ir viņu vēlme piedalīties notikumā, kā bērni izrāda savas jūtas un pārdzīvojumus. Emocionāla aktivitāte izpaužas bērnu runā, mīmikā, žestos, kustībās. Par to, cik interesanta bija nodarbība, liecina bērnu uzvedība pēc tās pabeigšanas: vai bērns uzdod jautājumus, pārdomā, vēlas kaut ko pastāstīt, kā parāda to zīmēšanā (Болобыева, 2017).

Vecākajā pirmsskolas vecumā jāattīsta un jāpilnveido bērnu tikumiskā audzināšana, jāveido izpratne par darba tikumu, godīgumu, labestību, draudzīgumu, taisnīgumu, smalkjūtību, empātiju un citām pozitīvām īpašībām. Vecākajā pirmsskolas vecumā veidojas un pilnveidojas arī sava vērtību hierarhija, būtiskākas vērtības parādītas 3.attēlā:

3.attēls. Būtiskākas vērtības vecākajā pirmsskolas vecumā (Sīle, Volkova, 2002)

Apkopojot un analizējot teorētiskās atziņas par vecākā pirmsskolas vecuma bērnu tikumisko vērtību izpratni, bakalaura darba autore izdalīja šādus, būtiskus tikumisko vērtību izpratnes vērtēšanas kritērijus, kuri tiks pētīti darba empīriskajā daļā:

1. Izprot, labo un ļauno;
2. Izrāda līdzjūtību grūtībās nonākušajam;
3. Saista dzirdēto ar savu un citu pieredzi;
4. Demonstrē tikumisko uzvedību saskarsmē;
5. Izprot pasakas morāli;
6. Pauž pozitīvo attieksmi.

Tātad, secinām, ka bērnu tikumiski priekšstati ir priekšstati par labestības attieksmi pret radniekiem un tuviniekiem, vēlāk – pret visiem apkārt esošajiem cilvēkiem. Tikumiskās audzināšanā veidojas tikumiskās vērtības. Parasti vecākā pirmsskolas vecuma bērniem ir

priekšstati par to, kā jāuzvedas dažādās situācijās, taču reāli dzīvē, viņi bieži rīkojas savādāk, jo reālajā uzvedībā bērni nav tik atsaucīgi, aktīvi un izgudrojoši, kā vārdos. Bērnu tikumiskiem priekšstatiem ir rituāls raksturs: bērni nezina, laba vai slikta ir kāda rīcība, taču zina, kā tieši viņam jārīkojas. Tātad, ir svarīgi, lai bērnu uzvedība būtu disciplinēta, humāna un kulturāla. Vārdi par uzvedības normām un noteikumiem jābūt saistīti ar to izpildīšanas operāciju noteikto secību, pretēja gadījumā tie neregulēs bērnu uzvedību. Nepieciešams izstādāt ieradumu uzvesties tikumiski, kas kļūs par rakstura īpatnību.

1.3. Tautas pasaka kā vecākā pirmsskolas vecuma bērnu tikumisko vērtību izpratnes sekmētāja

Pasaka ir viens no populārākajiem un bagātākajiem tautas mākslas žanriem. Pasakas stāsta visā pasaulē un tās dzīvo ne tikai mutiskajā stāstījumā, bet arī grāmatā.

Pasaka ienāk bērna dzīvē jau agrīnā bērnībā un paliek uz visu mūžu. Ar pasaku sākas bērna iepazīšanās ar daiļliteratūras pasauli, ar cilvēku savstarpējām attiecībām, ar apkārtējo pasauli kopumā.

Daiļliteratūrai ir būtiska nozīme bērnu tikumisko vērtību veidošanā un attīstībā. Bērnu neapmierina nenoteiktās situācijas, kad nav saprotams, kas ir labs, un kas ir slikts. Bērni uzreiz cenšas izdalīt pozitīvus varoņus un ieņem viņu pozīcijas. Vienlaicīgi bērni ieņem negatīvas pozīcijas attiecībā pret tiem, kas traucē viņu ideju realizācijai (Bype, 2011).

Inese Freiberga, atsaucoties uz Šprangera teikto, norāda, ka tādas kultūras vērtības, kā pasaka, mīts, leģenda, dzimtā valoda un dabas skaistums ne tikai sekmē bērna individualitāti, intelektuālo, tikumisko un estētisko attīstību, bet arī saglabā bērnam bērnību, un ļauj izbaudīt tās pārdzīvojums (Freiberga, 2013, 6).

“Pasakas ir tēli un situācijas, ar kuru palīdzību bērns nemanāmi gūst dzīvei svarīgu informāciju. Tās ievieš bērnu tādā lietu, attiecību un sakarību pasaulē, kas ikdienā var palikt arī neievērota un neapzināta. Pasakas liek it kā no malas paskatīties uz dažādām situācijām, apzināt un izprast tās sagatavo bērnu turpmākajai lietu un sakarību iztverei, kas nodrošina sekmīgu mācīšanās gaitu un turpmākajā dzīvē” (Sīle, 2011, 8).

Pasaka ir prozas sacerējums, kurā stāstīts par izdomātiem, reizēm fantastiskiem notikumiem, kas bērniem māca dzīves īstenību. Pasakas ir tautas gudrības un tikumisko vērtību krātuve, kur var sastapt dažādus tēlus ar pozitīvām vai negatīvām vērtībām, no kurām bērni var mācīties. Tās ir nonākušas pie mums tajā formā, kādā tās tika nodotas no paaudzes paaudzē, ir izturējušas laika pārbaudi un pierādījušas savas audzinošās spējas (Purmale, Āboliņa, 2005).

Pasakas ir atnākušas no tālas pagātnes. Vēl senajos laikos vecas sievietes stāstīja bērniem simboliskus stāstus. Pasakā ir ietverta katras tautas kultūra, pasaules uztvere, cilvēku attiecības, kas ir raksturīgas konkrētajai tautai, savas tautas vērtības un tikumiskās normas. No pasakām bērns iepazīst dzīvi un skatu uz notiekošo pasaulē. Pasakas ietver tautai visdārgāko un raksturīgāko, tāpēc bērns spēj ieskatīties cilvēka dvēselē, kas palīdz viņam saprast citās valstīs dzīvojošos cilvēkus. Pasakas palīdz atrast jēgu, iegūt zināšanas par pasauli un mijiedarbības procesiem stājā. Pasakas satur informāciju par dzīvības procesu attīstību. Pasakās ne tikai tiek uzskaitītas cilvēku problēmas, bet ir piedāvāti to risinājumi. Pasakās jēgu bērni saista ar dzīves reālajām situācijām (Batņa, 2007).

Pasakas plaši izmanto bērnu attīstībā. Pieaugot bērnam rodas daudz jautājumu par dzīvi un attiecībām sabiedrībā, kurā viņš dzīvo. Atbildes uz šiem jautājumiem bērns var iegūt no pasakas.

No pasakām bērni iegūst informāciju par cilvēku īpašībām: kādas ir cieņā, un kuras ir nevēlamas, nosodāmas. Pasaku tēli ir ļoti kolorīti, tāpēc bērniem ir viegli izprast savstarpējās attieksmes, varoņu rīcības motīvus un pamatojumus, kas palīdz bērniem patstāvīgi noteikt pasakas galveno domu. Pasakas dod bērniem zināšanas par ļauzu sadzīvi, darbu, grūtībām, ilgām un centieniem. Pasakas palīdz attīstīt estētiskas jūtas, kas raksturo cilvēku sirsnīgumu citu cilvēku nelaimē un ciešanās (Ptičkina, 1999).

Pirmsskolas vecumā bērni pamato to, kas viņiem „patīk” vai „nepatīk” ar to, vai viņiem ir interesants teksta saturs, tēlu īpašības, uz attēlotā izraisītas emocijas, grāmatas ilustrācijas. Bērnu aizrauj dramatiski piedzīvojumi un notikumu pavērsieni. Lielu interesi izraisa arī literāro tēlu raksturs un izskats, caur kuriem bērns izdzīvo ne vienmēr apzinātas, bet viņa psihei nozīmīgas vajadzības. Pirmsskolas vecumā bērnu interesi izsauc tēli ar raksturīgām neparastām spējām un izskatiem. Tāpēc bieži priekšrocības bērni dod tēliem ar neparastām iezīmēm, nevis tēliem ar tikumisko rīcību. Vērtējot tēlus, bērni to dara daudz kritiskās, nekā vērtētu sevi līdzīgajā situācijā. Tas skaidrojams ar to, ka vispirms tikumiskās uzvedības normas kultūras ietekmē sāk funkcionēt apziņas verbālā līmenī, bet reālās uzvedības līmenī robeža starp apziņas sfērām pirmsskolas vecumā vēl ir izplūdusi, nenoteikta (Freiberģa, 2013).

Pasakas uzkrāj cilvēciskās vērtības, palīdz izprast sevi, pasauli ap sevi un savu vietu pasaulē. Tā atklāj dzīves gudrības mākslu, audzina ļoti svarīgu tikumisku īpašību – labestību. “Pasakas ir tautas gudrības un tikumisko vērtību krātuve. Pasaku sižetos ir šifrētas situācijas un problēmas, kuras savā dzīvē iepazīst katrs cilvēks. Mīlestība, labestība, savstarpējā palīdzība, cīņa ar ļaunā, labā uzvara – tas viss parādās pasakās kā tikumisko vērtību avots. Būtiskākais tikumisko jūti veidošanā ir to izpausme bērnu reālajā rīcībā un darbībā” (Sīle, 2011).

Pasaku personāžiem ir īpaša nozīme vecākā pirmsskolas bērnu tikumisko priekšstatu un uzvedības veidošanā. Pasaku varoņos ir koncentrētas visas labākās cilvēka īpatnības: skaistums,

labestība, taisnīgums. Varoņu rīcība atklāj viņu morālas īpatnības, viņu iekšējo pasauli un dzīvi. Pasaku varoņi mīl, priecājas, skumst, lepojas ar uzvaru, pārdzīvo neveiksmi, meklē sarežģītas situācijas risinājumu, kļūdas. Tātad pasaka atdarina cilvēka personību (Kopotkova, 2014).

Pasaka ietver savas tautas kultūru, pasaules uztveri, cilvēku savstarpējās attiecības, tautas vērtības un tikumiskas normas. No pasakām bērns iepazīst dzīvi un skatu uz notiekošo pasaulē, jo tajās ir ietverts tautai visdārgākais un raksturīgākais. Pasakā nav tiešas pamācības. Pasakā dabiskā formā parādīts, ka čaklais vienmēr dabū apbalvojumu, bet slinkais paliek bez nekā, vai pat tiek nosodīts. Tādā veidā bērns apgūst cēloņsakarības un likumsakarības, kas pastāv reālajā pasaulē. Pasaku sižetos ir šifrētas situācijas un problēmas, kuras savā dzīvē ir pazīstamas katram cilvēkam: izvēle, mīlestība, atbildība, savstarpēja palīdzība, cīņa ar ļauno (Batņa, 2007).

Pedagoģiskā darba efektivitāte palielinās, ja tajā ņem vērā mūsdienu pedagoģiskās teorijas un prakses sasniegumus. Ir svarīgi izmantot sarežģītas un daudzveidīgas darba formas un metodes, veidojot priekšstatus par tikumiskām vērtībām pirmsskolas vecuma bērniem un viņu attieksmi pret vērtībām, cilvēcisku jūtu attīstību un tikumiskās pieredzes bagātināšanu. Informācija par sabiedriskās dzīves parādībām, pieklājība un humānisms, patriotisms un iecietība, uzvedības normas, attieksme pret pieaugušajiem ir tikumības pamati, kas tiek veidoti pirmsskolas vecumā. Izmantojot tautas pasakas tikumisko vērtību veicināšanā, ar bērniem jāpārrunā katras pazīstamās pasakas sižets un beigas, situācijas, kurās bērni var izvēlēties starp varoņiem un viņu rīcību, kad:

- tiek novērtēta tieša cilvēka rīcība, labota uzvedība;
- tiek novērtēts nosacījums personai, kura nokļuva sarežģītajā situācijā;
- tiek paredzētas iespējamās sekas (Kondrashova, 2020).

Lasot vai klausoties pasaku, bērns redz varoņu tēlus, konkrēto situāciju, pārdzīvo kopā ar varoņiem konkrētus notikumus, un, jo dziļāk bērns iejutīsies pasakā, jo dziļāk būs viņa pārdzīvojumi un košāk priekšstati par apkārtējo pasauli un realitāti. Pasakā vienmēr uzvara labums, un zaudē ļaunums. Pasaka parāda pareizas tikumiskas normas, dzīves ceļus, paskaidro, kur ir laime un kur nelaime.

Tautas pasakai ir savas funkcijas, kas ir apkopotas 3.tabulā:

3.tabula. Tautas pasakas funkcijas (pēc Kopotkova, 2014)

Funkcija	Skaidrojums
Spoguļu funkcija	Pasakas saturs atspoguļo cilvēka iekšējo pasauli
Modeles funkcija	Pasakā ir parādītas dažādas konflikta situācijas un piedāvāts risinājums
Starpnieka funkcija	Pasaka ir starpnieks starp bērniem un pieaugušajiem, kas veicina bērnu audzināšanas procesu
Sociālas pieredzes saglabāšanas funkcija	Pasaka nodod sociālo pieredzi un vērtības no paaudzes paaudzei

Radošuma un fantāzijas attīstības funkcija	Pasaka veicina bērnu radošumu, fantāziju, tēlaino domāšanu, izraisa izbrīnu
Pozīcijas maiņas funkcija	Pasaka rada bērnos līdzjutību, bērnu apziņā notiek izmaiņas, mainās viņa attieksme pret cilvēka rīcību un uzvedību

Apkopojot minētās funkcijas, darba bakalaura darba bakalaura darba autore secina, ka tikumisko vērtību, t.sk. īpatnību un uzvedības veidošanas process ir daudzveidīgs un sarežģīts, jo, izpildot savas funkcijas, pasaka veido bērniem tikumisko apziņu. Klausoties vai lasot pasaku, bērns kļūst par pasakas dalībnieku, pārņem vienu no pasakas varoņu tēliem, pārdzīvo kopā ar savu varoni. Skolotājam jāatbalsta bērna tieksme pret labu, skaistu, viņa vajadzības palīdzēt citam nelaimē, kā arī centības pārvarēt un nosodīt ļaunu. Bērnam rodas vēlme būt skaistam, gudram, laipnam, līdzīgam pasakas varonim. Tajā pašā laikā bērnam nav tādas dzīves pieredzes, kāda ir pieaugušajiem, un tāpēc viņš dažreiz nespēj saskatīt pasakas satura būtību un pareizi to novērtēt. Pasaka sniedz bērnam daudz nezināmas informācijas, un viņam patstāvīgi ir grūti to izprast. Tāpēc ir svarīgi, lai skolotājs veiktu ar bērniem pārrunas.

Pastāv dažādi pasaku veidi:

1. Dzīvnieku pasakas;
2. Burvību pasakas;
3. Sociāli – sadzīves;
4. Piedzīvojumu-novelistiskās (Пронин, 2001).

J.Niedres piedāvātais pasaku iedalījums ir plašāks:

1. Dzīvnieku un tām nošķirtas dabas pasakas;
2. Burvību un brīnumu pasakas;
3. Leģendu pasakas,
4. Sadzīves un novelistiskās pasakas – pasakas par muļķa velnu, joku pasakas, melu pasakas, pasakas brahioloģismi (Niedre, 1948).

Tāpat, pasakas var iedalīt tautas pasakās, kuru autors ir tauta, un pasakas, kurus uzrakstīja rakstnieks. Bakalaura darba autore, novērojot bērnu intereses, secināja, ka vecākajā pirmsskolas vecumā bērniem vairāk ir raksturīgas dzīvnieku pasakas, burvju un brīnumu pasakas, kā arī sadzīves pasakas.

Dzīvnieku pasakās tiek stāstīts par dzīvnieku draudzību, izpalīdzību, attiecībām ar cilvēkiem. Dzīvnieki runā un darbojas, kā cilvēki, palīdz viņiem, viņiem ir cilvēku trūkumi un tikumi. Dzīvnieku pasaku galvenais personāžs ir lapsa, viltīga lapsa, skopa, Лиса Патрикеевна. Par viltību viņu bieži nosoda. Pretēji lapsai – vilks, vecs, pelēks muļķis, arī skops, kā lapsa. Dažreiz viņš rīkojas, kā lapsa, ar viltību, taču lielākā daļā viņš ir stiprs laupītājs. Vēl viens dzīvnieku pasaku varonis ir lācis, Михаил Потапыч, neveikls, lielīgs, saldumu mīlētājs, lēnprātīgs, milzīga spēka

zvērs, savu spēku parasti piemēro muļķīgi. Lācis ir plēsējs. Dažreiz viņš nonāk stulbā stāvoklī, kad vienmēr ņem virsotnes, nevis saknes. Tāpat dzīvnieku pasakā satiek pelēko vai baltu zaķīti, kājiņās tievas, naivs un nekaitīgs. Mājdzīvnieki, kurus var satikt pasakā, ir kaķis un gailītis. Pasakās dzīvnieki uzvedas, kā cilvēki un veido tajā dialogus, kuros izmanto ne tikai vārdus, bet arī mīmiku un žestus (Короткова, 2014).

Brīnumu pasaku varoņi ir labestīgi, sirsnīgi, apveltīti ar valodas un domāšanas spējām un labestības jūtām. Šajās pasakās viss ir kā dzīvs organisms, pat akmens elpo, ābeles runā. Šajās pasakās ir izmantota arī fantastika, kas bagātina pasaku ar brīnišķīgiem notikumiem un tās varoņi, būdami apveltīti ar varenu spēku un neparastām spējām, padara varenus darbus, izmanto brīnumu priekšmetus, zina burvju vārdus un ar savu rīcību piespiež ļaunajiem spēkiem atkāpties (Purmale, Āboliņa, 2005).

Viss, kas notiek burvību un brīnumu pasakās ir noslēpumaini un brīnišķīgi. Tajās darbojas burvju priekšmeti: neredzamā cepure, lidojošais paklājs. Pasakā cilvēki pārveidojas par augiem, zvēriem un putniem, aug atjaunojoši āboli. Tādu pasaku galvenais pozitīvais varonis – Ivans, kas pasakā pauž savas tikumiskās īpatnības – humānisms, līdzjūtība, nesavtība, drosmīgs, dažreiz viltīgs, uzvar cīņā ar briesmoni. Otrs burvju pasaku varonis ir Василиса Премудрая, Елена Прекрасная, līdzsvarotas, gudras, atjautīgas, mīlošas, skaistas. Tāpat burvju pasakās var satikt Jeļenu, pieticīga, apvainota ar likteni pameita, bārene, kura, uzticīga, strādīga, pacietīga un rūpīga, pasakas beigās atrod savu mīlestību un laimi. Negatīvo varoņu pārstāvji ir Ragana, Ugunīga čūska (Змей Горыныч), Кощей бессмертный (Короткова, 2014).

Sadzīves pasakās tiek reālistiski stāstīts par cilvēku savstarpējām attiecībām mājas un ģimenes lomā. Tajās ir attēloti patiesi notikumi, kur “asprātīgs varonis piemulķo bagātos un varenos (Purmale, Āboliņa, 2005).

Sadzīves pasakās viss notiek ikdienas apstākļos, kad tiek apšaubīti priekšstati un uzskati par nevienlīdzību klases sabiedrībā, kā rezultātā, bagāts kļūst par nabagu un otrādi. Šo pasaku varoni ir parasti cilvēki, nabaga vīrs, strādnieks, zaldāts (Короткова, 2014).

Tādējādi ir pamats secināt, ka pasaku pamatā ir cilvēku savstarpējās attiecības, kas ievēd bērnu dzīves realitātē.

“Pasaku tēli nav labi un ļauni vienlaicīgi, kā tas ir reālā dzīvē. Pasakās vienmēr ir asi kontrasti - labais vienmēr ir labs, ļaunais vienmēr ir ļauns” (Freibergera, 1997, 38).

Pasakas uzkrāj cilvēciskas vērtības, palīdz bērniem izprast sevi, apkārtesošo pasauli, kā arī atrast savu vietu sabiedrībā. Pasaka atklāj dzīves gudrības mākslu, ļauj vērtīgāk ieskatīties sevī, audzina ļoti svarīgas tikumiskās īpašības. Pasakas ir tautas gudrības un tikumisko vērtību krātuve. Svarīgi, lai pieaugušais izjustu un saprastu bērnu, zinātu viņa attīstības īpatnības, vajadzības un intereses, jo pirmsskolas periodā ir vieglāk apgūt nepieciešamās zināšanas un praktiskās iemaņas,

kā arī, tad veidojas bērna saskarsmes pieredze (Sīle, Volkova, 2002).

Pasakas varoņi ir paraugs, kuru bērni var atdarināt. Tāpēc skolotājiem ir svarīgi izprast katras pasakas tikumiskas vērtības, lai apvienotu bērnu ikdienas dzīvi ar bērnu ikdienas izglītošanu un prasmīgi izmantot tās tādu tikumisko vērtību pilnveidošanai, kā, drosmes, neatlaidības, centības un laipnības. Tāpat tautas pasakas veicina nacionālās kultūras mantojumu, jo tajās parādītas etniskās paražas un nacionālais raksturs. Pasakās izskaidro apģērbu, pārtiku, mājokli un svētku aktivitātes. Šīs paražas un uzskati bagātina pasakas sižetu, vēsturiskās un kultūras nozīmi. Tāpēc pasaka ir pārvadātājs, lai ļautu maziem bērniem uzzināt vietējās tradīcijas, vēsturisko izcelsmi un stimulētu dzimtās zemes mīlestības jūtas. Tautas pasaku stāstīšana bērniem ir visvienkāršākais veids, kā veicināt tikumiskās vērtības. Taču, kā parādīja veiktā Ķīnā pētījuma rezultāti, tad ne visi skolotāji pazīst un spēj pastāstīt tautas pasakas bērniem: 67,3% skolotāju pilnībā var pastāstīt tikai 3-4 tautas pasakas, 2,3% skolotāju nevar to izdarīt. Tikai 28,9% skolotāju uzskata, ka tauta pasakām ir acīmredzama vērtība bērnu izziņas attīstībai, dzīves paradumiem un veselīgas personībai veidošanā (Huiyu, 2018).

Tātad apkopojot iepriekš izklāstīto, secinām, ka pasaka ir viens no labvēlīgākajiem materiāliem vecākā pirmsskolas vecuma bērnu tikumisko vērtību izpratnes veicināšanā, jo, balstoties uz pasakas sižetu, ņemot par piemēru pasakas varoņus, bērniem var paskaidrot dzīvē pieņemtos likumus un noteikumus, atklāt tikumiskās īpašības: labestība, taisnīgums, izpalīdzība, čaklums un citi. Pasaka palīdz parādīt un paskaidrot bērnam, kāda rīcība ir “laba”, un kāda “ļauna”. Pasaka ir pirmsskolu vecuma bērnu specifiska darbība, kas ļauj bērnam brīvi fantazēt. Pasaka kļūst ne tikai par bērnu izdomu un fantāziju, bet arī par realitāti, kurā bērnam ir iespēja “pasakainā” formā apgūst pieaugušo jūtu un pārdzīvojumu pasauli. Pasakā bērns apvienojas ar tās personāžu un pārņem viņa vērtības, uzvedības normas. Tāpēc, uztverot pasaku, bērns, no vienas puses, salīdzina sevi ar tās varoņi, kas palīdz viņam saprast, ka konkrētas problēmas un pārdzīvojumi pastāv ne tikai viņam. No otras puses, pasakas tēli palīdz bērnam atrast dažādu situāciju un konfliktu risinājumus, ticēt savos spēkos. Turklāt, bērns identificē sevi ar pozitīvu varoņi.

Lai darbs ar pasaku radītu pozitīvu rezultātu, ir nepieciešams to pareizi organizēt.

Izdala šādus organizācijas posmus:

1. Iepazīšana ar pasaku, kurā attīstās bērnu emocionālā attieksme pret pasakas varoņiem, lasot pasaku, stāstot pasaku, pārrunājot un uzdodot jautājumus, apskatot attēlus, videoierakstus;
2. Pasakas emocionālā uztvere, kad nostiprinās pasakas saturs, kā rezultātā, bērni saprot pasakas būtību, veidojas viņu attieksme pret pasakas varoņiem, notikumiem, parādībām (pasakas atstāstījums, pasakas dramatisācija);
3. Bērna attieksme pret pasakas varoņiem, notikumiem, parādībām atspoguļošana, kuras

mērķis ir attīstīt līdzjutības prasmes varoņu liktenim, rīcībai, izrādīt savu attieksmi pret pasakas varoņiem, izrādot savus pārdzīvojumus darbībā;

4. Sagatavošana patstāvīgajai darbībai, kad bērni spēlē sižetus no pasakām, kas veicina pasakas tikumiskās mācīšanās uztveri, prasmi novērtēt varoņu rīcību (Чадная, 2018).

Bērnu iepazīšana ar pasaku notiek lasīšanas un stāstīšanas laikā. Lai pasakas uztvere būtu efektīvāka, jāizmanto runas intonācija, mīmika, žestus, galda teātru. Minētais aktivizē bērnu uzmanību un veicina satura uztveri. Lai analizētu varoņu rīcību, var izmantot didaktiskās rotaļas vai vizuālo mākslu, kad bērni patstāvīgi izvēlas viņiem interesantu pasakas sižetu vai varoņus, un pēc tam fantazējot zīmē. Tad, kad bērni ir labi apguvuši pasakas saturu, viņi dramatizē pasaku. Dramatizācijas laikā bērni ne tikai atdarina varoņa tēlu, bet arī parāda savu attieksmi par varoņa rīcību, novērtē gan varoņa rīcību, gan vienaudžu rīcību (Чадная, 2018).

Svarīgi, lai pasaka būtu atbilstoša bērnu vecumam un interesēm, kas radīs efektīvu rezultātu tikumisko vērtību izpratnes veicināšanā.

Apkopojot teorētiskās atziņas par pasakas lomu tikumisko vērtību izpratnes veicināšanā, secinām, ka pasakas izmantošanas laikā bērnu audzināšanas procesā:

1. Paplašinās bērnu priekšstati par labu un ļaunu;
2. Attīstās tikumiskās īpašības: labestība, taisnīgums, atbildība, izpalīdzība, čaklums, centība un citi;
3. Izmantojot pasaku tikumisko pieredzi dzīvē, mācās izdarīt izvēli starp labu rīcību un ļaunu rīcību;
4. Audzina tādas rakstura īpatnības, kā paklausība, pacietība, mīlestība pret tuvāko, žēlsirdība; attīsta skaistuma un estētikas izjūtu, spēju novērtēt un aizsargāt skaisto.

Tādējādi secinām, ka pasaka ir efektīvs līdzeklis tikumisko īpatnību un tikumiskās uzvedības attīstībā, kas veido tikumiskās vērtības. Pastāv dažādi pasaku veidi, taču bērniem vecākā pirmsskolas vecumā ir raksturīgas dzīvnieku pasakas, burvju un brīnumu pasakas, kā arī sadzīves pasakas. Lasot pasakas, bērni iepazīs ar tautas tradīcijām, tautas dvēseli, mācās cienīt vecākus, palīdzēt mazākiem un jaunākiem, attīsta labestību un atsaucību, līdzjutību grūtībās nonākušajam, veido priekšstatus par darbu, gudrību, atbildību. Tautas pasakas atspoguļo cilvēku savstarpējās attiecības, parāda, ka tikumiskās vērtības māca atšķirt labu no ļauna, prieku no bēdām, mīlestību no naida, taisnīgumu no netaisnības.

Lai praktiski noskaidrotu, kā tautas pasaka spēj veicināt bērnu tikumisko vērtību izpratni, ir nepieciešams veikt empīrisku pētījumu un pārbaudīt darbā izvirzīto hipotēzi.

2. Empīrisks pētījums par tautas pasakas izmantošanu vecākā pirmsskolas vecuma bērnu tikumisko vērtību izpratnes veicināšanā

2.1. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums

Balstoties uz iegūtajām teorētiskajām zināšanām par vecākā pirmsskolas vecuma bērnu tikumisko vērtību izpratni, lai pārbaudītu darba hipotēzi, ka tautas pasaka sekmē tikumisko vērtību izpratni, ja:

- Tiks ievērotas vecāka pirmsskolas vecuma bērnu attīstības likumsakarības;
- Tiks atlasītas bērniem interesantas un situācijai atbilstošas pasakas;
- Tiks radīta bērniem emocionāli labvēlīga vide,

tika organizēts un veikts empīrisks pētījums pirmsskolas izglītības iestādē X, kurā piedalījās 19, bērni vecumā no pieciem līdz sešiem gadiem,

Kā norāda I.Jurgena, tad, lai pētījuma uzdevumi būtu risināti un pētījums būtu sekmīgs, ir nepieciešams izvēlēties atbilstošas metodes.

Lai praktiski pārbaudītu hipotēzi, ņemot vērā pētāmās auditorijas īpatnības tika izmantotas šādas empīriskas pētīšanas metodes:

Anketēšana ir viena no aptaujas metodēm, kuru veic, izmantojot anketu. Anketā iekļautos jautājumus ir svarīgi precīzi sagatavot un formulēt, lai tie būtu skaidri un saprotami, un lai uz tiem varētu sniegt viennozīmīgas vienkāršas atbildes. Anketēšanas mērķis ir iegūt konkrētu informāciju, kura palīdz organizēt turpmāko pētījumu (Jurgena, 2001). Šajā darbā anketēšana tika veikta ar mērķi iegūt informāciju no bērnu vecākiem par to, kādas pasakas ir bērniem interesantas, lai pareizi atlasītu pasakas izmēģinājuma darbībai.

Novērošana, kas ir pētāmo parādību, šajā konkrētajā gadījumā, bērni un viņu rīcība, speciāli organizēta uztvere. Novērošanas rezultātā iegaist objektīvus rezultātus tikai, ja atlasīts būtiskākais, raksturīgākais un saskatīts vispārīgais un konkrētais. Lai novērošana būtu rezultatīva, tai jābūt uzstādītam mērķim, sastādītam plānam, kā arī jāveic iegūto rezultātu kvalitatīva un kvantitatīva apstrāde (Jurgena, 2001).

Šajā darbā tika veikta atsevišķu rādītāju novērošana, kas raksturo bērnu tikumisko vērtību izpratnes līmeni pēc izvēlētajiem kritērijiem. Novērošanas mērķis ir izpētīt 19 bērnu vecumā no 5 līdz 6 gadiem rīcību, kas raksturotu viņu tikumisko vērtību izpratni. Saskaņā ar novērošanas plānu tika novēroti bērni 2 nedēļu laikā ikdienas dažādos režīmos – ierodoties grupā un dodoties mājās, pastaigas laikā, saskarsmē, rotaļās, integrēto rotaļnodarbību laikā, lai noskaidrotu, vai bērns izprot,

labo un ļauno, vai bērns izrāda līdzjūtību grūtībās nonākušajam, vai bērns prot saistīt dzirdēto ar savu un citu pieredzi, vai bērns uzvedas tikumiski, vai bērns izprot pasakas morāli un prot paust pozitīvo attieksmi. Bakalaura darba autore izvēlējās tiešo novērošanu, kad starp skolotāju un bērniem pastāv tiešas attiecības.

Pārrunas ir pedagoģisko parādību izziņas veids sarunas procesā dabiskos dzīves apstākļos. Tā ir subjektīva metode, jo atklāj respondentu, šajā gadījumā bērnu, viedokli, kas var atšķirties no objektīvās īstenības. Pārrunās jāņem vērā mērķis, plāns, kā arī jāievēro individuālā pieeja un bērnu personības raksturu (Jurgena, 2001).

Šajā darbā pārrunas tika veiktas visos pētījuma posmos, lai noskaidrotu bērnu izpratni par tikumiskām vērtībām, balstoties uz pasaku saturu.

Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība tika veikta ar mērķi uzlabot pedagoģisko procesu, t.i., atlasīt un īstenot tautas pasakas, kas veicinātu vecākā pirmsskolas vecuma bērnu tikumisko vērtību izpratni. Izmēģinājuma darbība tika pieteikta, lai pārbaudītu atlasīto tautas pasaku kvalitāti un iegūtu operatīvo pierādījumu par pētāmo parādību (Kristapsone, 2014).

Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība tika veikta paralēli bērnu ikdienas darbam, iekļaujot rotaļnodarbībās mērķtiecīgi atlasītas tautas pasakas. Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība tika organizēta trijos etapos:

- Sagatavošanās
- Izmēģinājuma darbības veikšana un novērošana
- Analīze.

Visi empīriskā pētījuma rezultātā iegūtie dati tika apkopotī un fiksēti tabulās un diagrammās, un minēto datu analīze sniedza atbildes uz jautājumiem par bērnu tikumisko vērtību izpratni sākotnējo līmeni un līmeni pētījuma rezultātā.

2.2. Pētāmās grupas tikumisko vērtību sākotnējā izpēte

Empīriskā pētījumā piedalījās 19 bērni vecumā no pieciem līdz sešiem gadiem, kas apmeklē pirmsskolas izglītības iestādi X, kur tiek īstenota mazākumtautību pirmsskolas izglītības programma. Grupu veido 10 zēni un 9 meitenes. Bērnu lielākā daļa apmeklē šo grupu jau trīs un vairāk gadu laikā. Pirms gada grupai pievienojas divi bērni, kuri atgriežas Latvijā no ārvalsts, un arī ir veiksmīgi adaptējušies grupā. Kopumā grupā ir labvēlīgas attiecības, bērni ir draudzīgi, konflikti rodas reti, un tie ir īslaicīgi, kurus bērni patstāvīgi spēj atrisināt. Bērniem ir attīstīta zinātkāre, viņu interesi izrāda viss jauns. Bērnu lielākā daļā draudzējas arī ārpus pirmsskolas izglītības iestādes, jo dzīvo vienā rajonā. Arī bērnu vecāki cieši uztur kontaktus savā starpā un ar prieku iesaistās grupas dzīvē.

Balstoties uz 1.nodaļā analizētām teorētiskām atziņām par tikumisko vērtību izpratni, ņemot vērā pirmsskolas mācību programmā Skola 2030 norādītus bērnu sasniedzamus rezultātus mācību jomās pirmsskolas izglītības 3.posmā (mazākumtautību programma), tika izvēlēti tikumisko vērtību izpratnes kritēriji, kas apkopoti 4.tabulā. Izvēlētie kritēriji tika vērtēti trīs līmeņu sistēmā:

4.tabula. Tikumisko vērtību izpratnes vērtēšanas kritēriji

Nr. p.k.	Kritērijs	Augsts līmenis 3 balles	Vidējais līmenis 2 balles	Zems līmenis 1 balle
1.	izprot labo un ļauno	vienmēr izprot labo un ļauno, nav nepieciešama pieaugušā palīdzība	dažreiz izprot labo un ļauno patstāvīgi, un tam ir nepieciešama pieaugušā palīdzība	neizprot labo un ļauno
2.	izrāda līdzjūtību grūtībās nonākušajam	vienmēr izrāda līdzjūtību grūtībās nonākušajam, līdzpārdzīvo pasakas varoņiem, patstāvīgi sniedz palīdzību bērniem	izrāda līdzjūtību pasakas varoņiem, ja tās ir interesantas un tuvas bērnam, dažreiz ir nepieciešams pieaugušo aicinājums	neizrāda līdzjūtību pasakas varoņiem vai citiem bērniem, vairāk orientēts uz to, lai citi bērni viņam līdzpārdzīvo un palīdz grūtībās
3.	saista dzirdēto ar savu un citu pieredzi	saista pasaku varoņu rīcību ar savu vai citu bērnu rīcību un emocijas, atkārtoti rotaļās	dažreiz pārnes pasaku varoņu rīcību un emocijas dzīvē un atdarina to rotaļās	nekad neatdarina rotaļās pasaku varoņu rīcību un emocijas, nesaista varoņu rīcību ar savu
4.	demonstrē tikumisko uzvedību saskarsmē	vienmēr rīkojas tikumiski gan vārdos, gan darbos, ir pieklājīgs ar citiem bērniem un pieaugušajiem	izprot tikumisko rīcību, taču realizē to dažreiz un tam ir nepieciešams pamudinājums	saskarsmē ar citiem bērniem un pieaugušajiem nav izpratnes par pareizu un nepareizu rīcību, nav pieklājīgs
5.	izprot pasakas morāli	vienmēr izprot pasakas galveno domu, uzmanīgi klausās, uzdod daudz jautājumu, analizē varoņu rīcību, apspriež to	dažreiz izprot pasakas morāli, ja tas atbilst bērna interesēm. Lai uzdotu jautājumus vai uzsāktu diskusiju ir nepieciešams pamudinājums	nespēj izprast pasakas galveno domu, tekstu klausās neuzmanīgi, savu viedokli par pasaku nepauž
6.	pauž pozitīvo attieksmi	vienmēr pauž pozitīvo attieksmi savā rīcībā	dažreiz pauž pozitīvo attieksmi savā rīcībā, bet pat ir nepieciešams atgādinājums vai pamudinājums	nekad nepauž pozitīvu attieksmi savā rīcībā, vai dara to ļoti reti

Empīriskā pētījuma sākumā tika veikta bērnu novērošana dažādos dienas režīmos, kā arī tika veiktas pārrunas ar bērniem, kas tika iekļautas ikdienas nodarbībās ar mērķi noteikt bērnu tikumisko vērtību izpratnes sākotnējo līmeni. Tā, lai noskaidrotu bērnu prasmes izprast labo un ļauno, bērniem tika nolasīta tautas pasakās “Заячья избушка” (“Zaķu mājiņa”), kas ir pievienota darbam, kā 1.pielikums, un pēc tam tika veiktas individuālas pārrunas ar katru bērnu ar mērķi noskaidrot bērnu attieksmi pret varoņu rīcību, un prasmes to novērtēt no tikumisko vērtību

viedokļa. Visi sākotnējās novērošanas un pārrunas rezultāti tika fiksēti protokolā, kas pievienots darbam, kā 2.pielikums.

Bērniem tika piedāvāts atbildēt uz šādiem jautājumiem:

1. Kāda mājiņā bija zaķim? Lapsai?
2. Kā lapsa pārspēja zaķi?
3. Kas un kā palīdzēja zaķim?
4. Kā rīkotos bērns, ja kādam būtu nepieciešama viņa palīdzība?

Pārrunas rezultātā tika konstatēts, ka ne visi bērni izprot pasakas morāli. Jautājums, “no kā bija celtas mājiņas”, grūtības bērniem neradīja. Ne visi bērni spēj saistīt tādas īpašības, kā “viltība” un “ļautums” ar varoņi, kuram tas ir raksturīgs – lapsu. Astoņi bērni – Mariana, Maija, Varvara, Karolīna, Darja, Ivans, Anna nosauca visus varoņus, kas palīdzēja zaķim. Viņi pateica, ka palīdzēja tikai gailītis, jo lācis un suns nobijās lapsu un aizbēga prom, bet gailītis izmeta lapsu no mājām. Diāna atbildēja, ka palīdzēja gailītis, taču savu atbildi neargumentēja. Jautājums, “Kā rīkotos bērns, ja kādam būtu nepieciešama viņa palīdzība?”, grūtības radīja Aleksejam un Konstantīnam, kuri šaubījās par saviem spēkiem, kā arī Aleksandram, Danielam, Albertam un Kirilam, kuri nesniedza nekādu atbildi uz šo jautājumu.

Pārrunājot situāciju, kad lapsa izdzina zaķi no mājiņas, bērniem tika jautāts, kurš no varoņiem, kā rīkojas? Bērniem šis jautājums izrādīja grūtības, jo vairāki nevarēja formulēt savu atbildi. Tā, Karolina atbildēja, ka lapsa rīkojas slikti, taču nevarēja paskaidrot, kāpēc. Bet Jegors atbildēja, ka visi varoņi rīkojas labi, izņemot suni, jo viņš bija nikns. Anna pastāstīja, ka lapsa rīkojas slikti, jo atņēma zaķa māju. Lapsa ir viltīga, dāsna, negodīga. Bet zaķis ir labs, jo pažēloja lapsu un ielaida viņu mājiņā, istabā, un pat atļāva apgulties uz krāsns.

Turpinājumā, lai izpētītu bērnu tikumisko vērtību izpausmi, tika organizētas tautas pasakas “Заячья избушка” izspēlēšana, kuras laikā tika novērota bērnu rīcība. Rotaļas atribūtu sagatavošanā piedalījās bērnu lielākā daļa, izņemot Alekseju, Konstantīnu, Gļebu, Danielu, Albertu un Kirilu, turklāt Aleksejs un Gļebs novēroja citu bērnu darbības no malas, Konstantīns traucēja, bet pārējie bērni nodarbojas ar citām lietām. Turpinājumā, izspēlējot pasaku, ne visi bija iesaistīti rotaļā. Iepriekš minētie zēni tā arī neizrādīja interesi piedalīties pasakas iestudēšanā. Timurs neklausīja citu bērnu ieteikumus un atbildēja, ka “Visu zinu pats” un “Es zinu, kā pareizi”. Meitenes aktīvi iesaistījās lomu apspriešanā. Būdami lomās, ne visi bērni izmantoja balsis intonāciju un varoņiem raksturīgas kustības, lai atdarinātu varoņu tikumiskās īpašības un emocijas. Mariana spēlēja lapsa lomu: aktīvi un ar interesi iedalījās sagatavošanas darbā, ilgi izvēlējās lomu, ievērojot Darjas vēlmi, neiebilda, lai viņa spēlētu lapsas lomu. Bija ļoti emocionāla, parādīja lapsas galveno īpašību – viltību. Jegors izvēlējās gaiļa lomu, jo gailis ir drosmīgs.

Turpinājumā tika veiktas individuālas pārrunas ar bērniem ar mērķi noskaidrot bērnu

izpratni par labo un ļauno. Bērniem tika piedāvāts atbildēt uz šādiem jautājumiem (jautājumi no diagnostikas pēc Uruntajevas (Урунтаева, 2012):

1. Kas ir labs/ļausns? Kāpēc?
2. Kādu cilvēku var nosaukt par godīgu /negodīgu? Kāpēc?
3. Kādu cilvēku var nosaukt par dāsnu/alkatīgu? Kāpēc?
4. Kādu cilvēku var nosaukt par drosmīgu/glēvīgu? Kāpēc?

Analizējot bērnu atbildes, secinām, ka bērni nesaista tikumisko īpašību ar konkrēto pasakas varoni. Tāpat viņiem ir grūtības līdz galam apzināties tikumisko īpašību jēdzienu un paust pasakas varoņu rakstura īpašības un emocijas, izmantojot verbālos un neverbālos līdzekļus.

Ņemot vērā tikumisko vērtību izpratnes kritērijus un bērnu sākotnējās novērošanas rezultātus, tika raksturota pētījuma mērķauditorija. Ievērojot konfidencialitāti, bērnu vārdi ir mainīti.

Aleksejs, (5 gadi 7 mēneši), apmeklē pirmsskolas izglītības iestādi trīs gadus. Zēnam grūti koncentrēt uzmanību vienai darbībai, viegli pārslēdz uzmanību uz citiem priekšmetiem vai darbībām. Tekstu klausās neuzmanīgi, nespēj noklausīt līdz galam. Neievēro uzvedības noteikumus. Grūti sadarbojās ar vienaudžiem, nav pozitīvi noskaņots pret citiem bērniem. Bieži dara pāri citiem bērniem, ko nenožēlo, kaut gan saprot, ka izdarīja kaut ko sliktu. Nav pietiekams vārdu krājums. Ir grūtības ar stāstījumu veidošanā, teikumus veido no 2 līdz 3 vārdiem. Zēns dzīvo nepilnā ģimenē.

Marija, (5 gadi 7 mēneši), apmeklē pirmsskolas iestādi vienu gadu, agrāk dzīvoja ārzemes Kiprā. Mierīga, labi attīstīta meitene runā brīvi, daudz stāsta un zina daudz dzejoļus. Dzied. Pozitīva, ātri atrada kopējo valodu ar citiem bērniem. Pieņem un lūdz pieaugušā palīdzību, ja tas ir nepieciešams. Taču, lai palīdzētu citiem, ir jāatgādina. Vērtē savu un citu rīcību, pauž attieksmi pret to. Meitene dzīvo pilnā ģimenē. Ir izpratne par tikumisko uzvedību.

Mariana, (5 gadi 7 mēneši), apmeklē pirmsskolas iestādi vienu gadu, agrāk dzīvoja ārzemes Ukrainā. Prot veidot stāstījumu un atstāstīt zināmas pasakas, atceras un skandē zināmos dzejoļus. Pieņem palīdzību, un labprāt sniedz to citiem, ja tas ir nepieciešams. Ir pietiekams vārdu krājums. Meitene dzīvo daudz bērnu ģimenē, daudz ko pārņem no vecākajām māsām un brāļiem. Dažreiz rīkojas savās interesēs, taču atzīst to. Izprot pasakas galveno domu, rotaļās izmanto pasaku sižetus un varoņu rīcību.

Anna, (5 gadi), apmeklē pirmsskolas iestādi trīs gadus. Ir jaunākā grupā. Vienmēr prot palūgt un piedāvā savu palīdzību citiem. Viegli atrod kontaktu un sadarbojas ar bērniem. Ir pieklājīga un uzmanīga. Ir pietiekams vārdu krājums. Prot lasīt īsus teikumus. Ir izpratne par tikumisko rīcību, cenšas to ievērot. Emocionāli atsaucīga un pozitīvi noskaņota.

Aleksandrs, (6 gadi 1 mēnesis), apmeklē pirmsskolas iestādi trīs gadus. Zēnam grūti ilgi

koncentrēt uzmanību vienai darbībai. Dzird tikai to, ko grib dzirdēt. Nekad nepalīdz citiem. Neievēro uzvedības un drošības noteikumus, met ar rotaļlietām. Nodarīto neapzinās un nenožēlo. Grūti sadarbojās ar vienaudžiem. Nav pietiekošs vārdu krājums. Ir grūtības ar stāstījumu veidošanu. Tētis nomira, kad māte bija stāvoklī.

Kirils, (5 gadi 2 mēneši), apmeklē pirmsskolas iestādi trīs gadus. Vērtē savu un citu rīcību, pauž attieksmi pret to. Prot dzīvot vienaudžu kolektīvā un sadarboties ar bērniem, bet izvēlas nodarbošanos patstāvīgi. Ir grūtības ar stāstījumu veidošanu. Stāsta ar saraustītiem teikumiem. Ir izpratne par tikumisko rīcību, taču savas pārmērīgas kustības dēļ brīžiem to neievēro. Dažreiz aizmirst pieklājības vārdus. Savas emocionalitātes ietekmē var nodarīt citam pāri. Pasakas bieži nenoklausās līdz galam, tāpēc ne vienmēr var izprast tās galveno domu.

Anastasija, (6 gadi 7 mēneši), apmeklē pirmsskolas iestādi četrus gadus. Prot kontaktēt ar vienaudžiem, dažreiz jāatgādina par uzvedības normām, nepatīk dalīties un ievērot citu bērnu vēlmes. Patīk, lai viņu pažēlo, taču pati līdzjūtību izrāda ne vienmēr. Stāsta par sevi un ģimeni (dzīvesvieta, adrese, tuvinieku nodarbošanās). Ar pilnu teikumu atbild uz jautājumiem, paskaidro, atstāsta. Ir pietiekams un bagāts vārdu krājums. Meitene dzīvo nepilnā ģimenē. Daudz laika meitenei velta vecmamma. Ar interesi klausās vienu un to pašu pasaku vairākas reizes, varoņu rīcību saista ar savu un citu bērnu rīcību.

Alberts, (6 gadi 7 mēneši), apmeklē pirmsskolas iestādi četrus gadus. Prot nosaukt savu vārdu, uzvārdu, adresi, valsti, kurā dzīvo, un pilsētu. Labi lasa, lasīto izprot. Runa ļoti klusi, kautrīgs. Spēj uzmanīgi klausīties, bet runā tikai tad, kad tiek uzdots jautājums tieši viņam. Kluss. Pret citiem nav līdzjūtīgs, citu grūtības novēro no malas, kaut gan pats prasa palīdzību diezgan bieži. Ne vienmēr atšķir labi un ļauno, izprot pasakas galveno domu.

Daniels, (6 gadi 9 mēneši), apmeklē pirmsskolas iestādi četrus gadus. Saklusa, pareizi izrunā un diferencē skaņas vārdos. Ir pietiekams vārdu krājums. Lasa vārdus un vienkāršus teikumus, bet ne vienmēr saprot lasīto un dzirdēto. Vienīgais bērns ģimenē, izlutināts. Pieradis, ka ir uzmanības centrā, tāpēc rodas grūtības saskarsmē ar vienaudžiem. Cenšas sasniegt savas vēlmes, neskatoties ne uz ko. Izprot, kas ir tikumiski rīkoties, taču bieži to nedara.

Ivans, (6 gadi 7 mēneši), apmeklē pirmsskolas iestādi četrus gadus. Labprāt sarunājas un sadarbojas ar vienaudžiem. Labi deklamē dzejoļus. Ir pietiekams un vārdu krājums, bet zēns nemāk lasīt. Spēj uzmanīgi klausīties, uztver dzirdēto. Ļoti bieži atbild uz jautājumiem. Bērns dzīvo daudz bērnu ģimenē. Vienmēr ir gatavs palīdzēt grūtībās nonākušajam. Cenšas rīkoties tikumiski, taču dažreiz savas intereses uzskata par prioritāti.

Karolīna, (6 gadi 4 mēneši), apmeklē pirmsskolas iestādi četrus gadus. Ir satīcīga, prot dalīties ar citiem. Organizē savu darbavietu, uztur tajā kārtību. Izrāda cieņu pret cilvēkiem. Pareizi izrunā visas skaņas. Lasa vārdus, saprot izlasīto. Pareizi veido teikumus, atbildot uz jautājumiem.

Meitene dzīvo daudz bērnu ģimenē. Apmeklē dažādas attīstības nodarbības. Smaidīga, ar interesi uztver visu jauno. Izrāda tikumisko rīcību gan vārdos, gan darbos.

Darja, (6 gadi 7 mēneši), apmeklē pirmsskolas iestādē četrus gadus. Spēj organizēties darbam. Ir pieklājīga. Kontaktē ar vienaudžiem labi. Izsakās precīzi, atbild uz jautājumiem par sevi, savām prasmēm. Prot formulēt domu par zināmo. Emocionāli atsaucīga, samīļo un pažēlo visus. Pasakas morāli izprot ne vienmēr, kaut gan ļoti labi izprot, labo un ļauno.

Diana, (6 gadi 9 mēneši), apmeklē pirmsskolas iestādē četrus gadus. Teicamas pašapkalpošanas prasmes. Sadarbojas ar bērniem, iesaistās grupu rotaļās. Saudzīgi izturas pret apkārtējo vidi, ļoti kārtīga. Ir pietiekams un bagāts vārdu krājums. Aktīva, draudzīga, pozitīva. Vienmēr pauž pozitīvu attieksmi darbībā. Spēj izdalīt pasakas galveno domu. Salīdzina pasakas varoņu rīcību ar grupas vienaudžu rīcību.

Varvara, (6 gadi 10 mēneši), apmeklē pirmsskolas iestādē četrus gadus. Apzinās sevi un savu piederību ģimenei, stāsta par savu dzīvesvietu un tās tuvāko apkārtni, kur jūtas emocionāli un fiziski droši. Teicamas pašapkalpošanas prasmes. Sadarbojas ar bērniem, iesaistās grupu rotaļās. Prot formulēt domu par zināmo. Ir izpratne par tikumisko rīcību, saista pasaku varoņu rīcību ar savu pieredzi. Ļoti labi izšķir labo un ļauno. Ar interesi klausās tikai jaunas pasakas, vai tas, kuras viņai ir interesantas.

Konstantīns, (6 gadi 9 mēneši), apmeklē pirmsskolas iestādē 4. gadus. Bērnā ir lielas problēmas ar fonemātisko uztveri. Bērnā nav pietiekošs vārdu krājums, lai veidotu teikumus. Lielāko daļu teikumu bērns veido no 3-4 vārdiem. Ir grūtības ar stāstījumu veidošanu. Stāsta ar saraustītiem teikumiem. Nav secīgu darbību. Stāsta visu, ko redz uzreiz. Pats nevar patstāvīgi atrisināt konfliktu situāciju, lūdz pieaugušā palīdzību. Izprot, labo un ļauno dažreiz. Nav pozitīvi noskaņots.

Ģebs, (6 gadi 6 mēneši), apmeklē pirmsskolas iestādē četrus gadus. Lasa vārdus, īsus teikumus, saprot izlasīto. Ir nelielas grūtības ar stāstījumu veidošanu, izklāstot notikumu secību. Sadarbojas ar bērniem, iesaistās grupu rotaļās. Labi kontaktē un sadarbojas ar citiem bērniem. Reaģē uz pieaugušā norādījumiem. Mierīgs, līdzjūtīgs ar vārdiem, taču sniegt praktisku palīdzību nevēlas. Dažreiz aizmirst par to, kas ir slikti, ja tas ir viņa interesēs.

Jegors, (6 gadi 5 mēneši), apmeklē pirmsskolas iestādē četrus gadus. Ir atbildīgs par uzticēto pienākumu, to veic apzinīgi. Lasa vārdus, īsus teikumus, saprot izlasīto. Labprāt sarunājas un sadarbojas ar vienaudžiem. Spēj uzmanīgi klausīties, uztver dzirdēto. Labas novērošanas spējas. Ir priekšstats par labo un ļauno, taču savā rīcībā to piemēro ne vienmēr. Pozitīvu attieksmi darbībai pauž arī ne vienmēr.

Maija, (6 gadi 4 mēneši), apmeklē pirmsskolas iestādē četrus gadus. Labprāt sarunājas un sadarbojas ar vienaudžiem un pieaugušajiem. Ir ļoti emocionāla, ir gatava sniegt palīdzību. Pareizi

izrunā ne visas skaņas. Ir grūtības ar stāstījumu veidošanu. Stāsta ar saraustītiem teikumiem. Nav secīgu darbību. Bērnam nav pietiekošs vārdu krājums, lai veidotu teikumus.

Timurs, (6 gadi 6 mēneši), apmeklē pirmsskolas iestādi četrus gadus. Prot dzīvot vienaudžu kolektīvā un sadarboties ar bērniem, ir uzmanīgs un mierīgs. Ir pieklājīgs un atbildīgs par uzticēto pienākumu. Spēj uzmanīgi klausīties, prot paskaidrot savas domas. Ir noturīga interese par grāmatām. Zēns dzīvo pilnā ģimenē.

Bērnu novērošanas un pārrunas sākotnējie rezultāti tika apkopoti un raksturoti saskaņā ar izvēlētajiem kritērijiem, kur minimālais balles skaits ir 6 un maksimālais, ir 18:

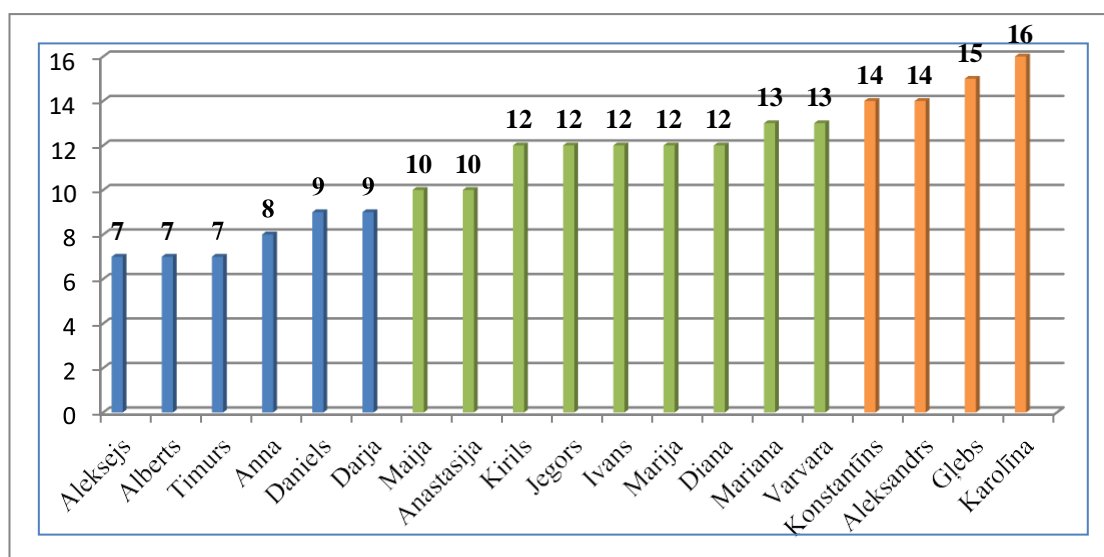
- Augsts līmenis, 14-18 balles, norāda, ka bērnam ir izveidojusies tikumisko vērtību izpratne atbilstoši vecuma īpatnībām: bērns patstāvīgi izprot, labo un ļauno, gan vārdos, gan darbos izrāda līdzjūtību grūtībās nonākušajam, saista pasaku varoņu rīcību un emocijas ar savu, patstāvīgi izprot pasakas galveno domu, ir pieklājīgs un pauž pozitīvo attieksmi;
- Vidējs līmenis, 10-13 balles, norāda, ka bērnam tikumisko vērtību izpratne atrodas veidošanās procesā, bērnam ir zināmi tikumiskās uzvedības normas, taču tās realizēšanai ir nepieciešams pamudinājums, tāpat pieaugušo palīdzība, atgādinājums vai pamudinājums ir nepieciešams arī lai atšķirtu labo un ļauno, izprast pasakas galveno domu, būt līdzjūtīgam, paust pozitīvu attieksmi vārdos un darbos;
- Zems līmenis, 6-9 balles, norāda, ka tikumisko vērtību izpratne bērnam nav izveidojusies. Bērnu tikumisko vērtību izpratnes sākotnēji rādītāji ir apkopoti 5.tabulā:

5.tabula. Bērnu tikumisko vērtību izpratnes sākotnējais vērtējums

Bērnu vārds	Tikumisko vērtību izpratnes kritēriji						Balles kopā	Līmenis
	<i>Izprot labo un ļauno</i>	<i>Izrāda līdzjūtību</i>	<i>Saista dzirdēto ar pieredzi</i>	<i>Tikumiski uzvedās</i>	<i>Izprot pasakas morāli</i>	<i>Pauž pozitīvo attieksmi</i>		
Aleksejs	2	1	1	1	1	1	7	zems

Marija	2	2	2	2	3	3	14	augsts
Mariana	3	3	2	2	2	2	14	augsts
Konstantīns	3	3	2	2	2	2	14	augsts
Maija	2	3	1	2	2	2	9	vidējs
Varvara	3	3	2	2	3	2	15	augsts
Anastasija	2	2	2	2	2	2	12	vidējs
Gļebs	2	2	1	2	2	1	10	vidējs
Karolīna	3	2	1	2	2	2	12	vidējs
Aleksandrs	1	1	1	1	1	2	7	zems
Daniels	3	1	1	2	1	1	9	zems
Darja	3	3	1	2	2	1	12	vidējs
Timurs	3	2	2	2	2	2	12	vidējs
Alberts	2	1	1	1	2	1	8	zems
Ivans	2	3	2	2	2	2	13	vidējs
Anna	2	3	2	2	2	2	13	vidējs
Kirils	3	1	1	2	2	1	10	vidējs
Diana	3	3	2	2	3	3	16	augsts
Jegors	2	2	2	2	2	2	12	vidējs
	46	41	29	35	38	34		

Lai labāk pārskatītu bērnu tikumisko vērtību izpratnes sākotnējās izpētes rezultātus, tika izveidota diagramma, kas parādīta 4.attēlā:

4. attēls. Bērnu tikumisko vērtību izpratnes sākotnējās izpētes rezultāti

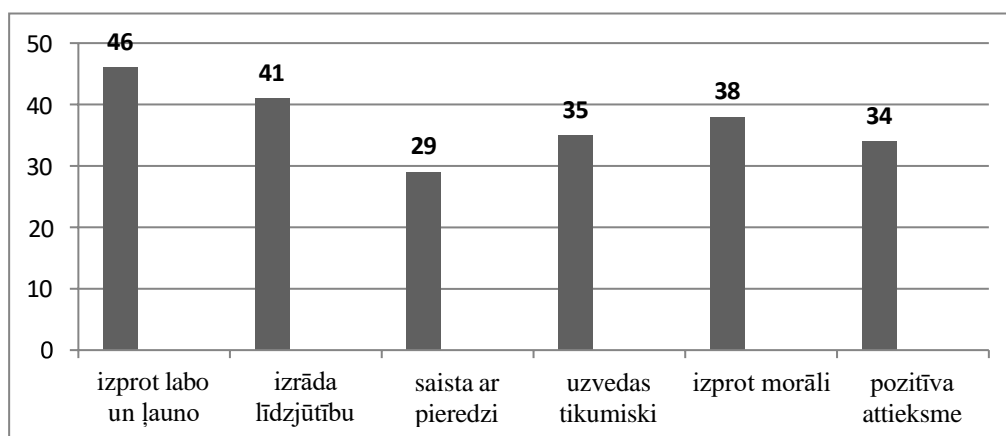
Bērnu tikumisko vērtību izpratnes sākotnējās izpētes rezultāti, kas parādīti 4.attēlā, liecina par to, ka šie rezultāti bērniem ir dažādi: ir bērni, kuriem tikumisko vērtību izpratne ir zema, tādu bērnu ir 6 – Aleksejs, Alberts, Timurs, Anna, Daniels, Darja. Šiem bērniem tikumisko vērtību izpratne nav izveidojusies, saskarsmē ar citiem bērniem viņi nerīkojas tikumiski, neizrāda interesi un nav pozitīvi noskaņoti savā rīcībā, neattiecinā pasakas varoņu rīcību un emocijas uz savu rīcību vai emocijām, nespēj izprast pasakas galveno domu un nav līdzjūtīgi grūtībās nonākušajiem. Analizējot bērnu rīcību pasakas “Заячья избушка” lasīšanas un izspēlēšanas laikā, Aleksejs neizrādīja līdzjūtību grūtībā nonākušajam zaķim, kad lapsa izdzina

viņu no mājiņas. Kad Maija pajautāja Aleksejam, vai viņam nav žēl zaķi, Aleksejs atbildēja, ka viņam esot vienalga. Anastasija visu laiku gribēja atdarināt lapsa lomu, un paskaidroja, ka, neskatoties uz to, ka lapsa uzvedas slikti, viņa sasniedza savu mērķi, jo viņai nebija kur dzīvot. Uz jautājumu, par ko iz šī pasaka, Daniels atbildēja, ka par zvēriem, tātad, bērns neizprot pasakas galveno domu.

Bērnu lielākajai daļai tikumisko vērtību izpratne atrodas veidošanās procesā, bērnam ir zināmi tikumiskās uzvedības normas, taču tās realizēšanai ir nepieciešams pamudinājums, tāpat pieaugušo palīdzība, tādu bērnu ir 9 (diagrammā rādītāji parādīti zaļā krāsā).

Pozitīvi tiek vērtēts tas, ka četriem bērniem – Konstantīnam, Aleksandram, Gļebam un Karolinai jau sākotnēji tikumisko vērtību izpratne ir augsta, kaut gan arī nerasniedz maksimālos rādījumus pēc darbā izstrādāto kritēriju vērtēšanas. Bērniem ir izveidojusies tikumisko vērtību izpratne atbilstoši vecuma īpatnībām: bērns patstāvīgi izprot labo un ļauno, gan vārdos, gan darbos izrāda līdzjūtību grūtībās nonākušajam, saista pasaku varoņu rīcību un emocijas ar savu, patstāvīgi izprot pasakas galveno domu, ir pieklājīgs un pauž pozitīvo attieksmi.

5.attēlā ir parādīta diagramma, kurā ir apkopoti dati par to, kādas no tikumisko vērtību izpratnes kritērijiem bērni ir izveidojušies labāk:

5.attēls. Tikumisko vērtību izpratnes kritēriju apgūšanas rādītāji pētījuma sākumā

Analizējot minēto diagrammu, secinām, ka pētījuma sākumā bērni labi izprot, labo un ļauno, gatavi palīdzēt grūtībā nonākušajiem, kā arī izprot pasakas morāli. Bērni šādi raksturoja pasakas “Заячья избушка” varoņus:

1. Zaķis – pozitīvais, labs, jo ielaida lapsu savā mājiņā, līdzjūtīgs, čakls;
2. Gailis – pozitīvais, labs, drosmīgs, līdzjūtīgs, gatavs nākt palīgā grūtajā brīdī, veikls;
3. Lapsa – negatīva, ļauna, viltīga, melīga, smējās par zaķi;
4. Lācis un suns – dažādi, ne labi un ļauni, jo gribēja palīdzēt, bet nobijās.

Marianna atbildēja, ka lācis un suns ir labi, jo gribēja palīdzēt zaķim, tikai lapsa viņus izdzina. Danielam ir savs uzskats par to, ka viņi ir bailīgi un aizmuka prom. Bērni sāka diskutēt, un

tad bakalaura darba autore piedāvāja bērniem atcerēties, kā viņi rīkotos šādā situācijā. Rezultātā bērni panāca kopējo viedokli par to, ka lācis un suns ir labi, tika viņiem jābūt drosmīgākiem, bet viņu vēlme palīdzēt zaķim ir laba. Diāna atzīmēja, ka zaķis ir ļoti labs, tāds, kā viņas vecākā māsa, kura ir ļoti laba. Viņa vienmēr žēlo Diānu, tāpat, ka zaķis pažēloja lapsu. Lapsa rīcība bija slikta attiecībā pret zaķi, un Diāna arī bieži neklausā savu māsu, tātad uzvedas slikti. Ivans pateica, ka zaķis labs draugs, un ka viņam arī ir labs draugs, kuru sauc Mareks.

Darja uzsvēra, ka vilkam būtu jādraudzējas ar citiem varoņiem, tad viņš kļūs labāks. Karolina ieteica lapsai būt godīgai un neņemt svešu mantu. Timurs ieteica lācim un sunim būt drosmīgāki, un pastāstīja par savu suni, kas ir ļoti drosmīgs un apsargā vecmāmiņas māju. Kopā bērni pareizi izprata pasakas morāli: Marija pastāstīja, ka pasakas galvenā doma ir tas, ka gailis palīdzēja grūtībā nonākušajam zaķim, tāpēc draudzībā jābūt arī palīdzība un izpalīdzība. Varvara priecājas, ka arī grupā bērni ir draudzīgi. Diāna pateica, ka gailis ieveda kārtību, un zaķis atgriezās savā mājiņā. Gļebs piepilda, ka pasaka māca būt līdzjūtīgam, zaķim bija bēdas, un viņam bija žēl zaķi. Tajā pašā laikā bērniem sara grūtības saistīt varoņu rīcību un emocijas ar savu pieredzi,

kas ir skaidrojams ar to, ka šajā vecumā bērni vēl nav apguvuši pietiekamu pieredzi un prasmes analizēt to ar dzirdēto. Tāpat bērni ne vienmēr ir noskaņoti pozitīvi rīkoties, tam nepieciešamais skolotāja pamudinājums.

Tādējādi analizējot bērnu tikumisko vērtību izpratnes sākotnējo vērtējumu rezultātus, secinām, ka ir nepieciešama veikt pasākumus tās veicināšanai. Un šajā gadījumā darba bakalaura autore izmantot tautas pasakas.

2.3. Pedagoģiskās izmēģinājuma darbības gaita un tās rezultātu analīze

Izmēģinājuma darbības mērķis ir praktiski pārbaudīt, kā tautas pasaka veicina bērnu tikumisko vērtību izpratni un iejūt atbildi uz darbā izvēlēto hipotēzi.

Lai sasniegtu izmēģinājuma darbības mērķi – veicināt bērnu tikumisko vērtību izpratni, ir svarīgi atlasīt atbilstošas metodes darbā ar pasaku, kas būtu saprotamas bērniem atbilstoši viņu vecumam. Izmēģinājuma darbībā tika izmantotas šādas metodes darbā ar pasaku:

1. Pasakas lasīšana – skolotāja lasa pasakas tekstu no grāmatas, un šajā gadījumā skolotāja rūpīga attieksme pret grāmatu rada bērniem pozitīvo piemēru;
2. Pasakas stāstīšana – skolotāja stāsta pasaku ar saviem vārdiem, šajā gadījumā veidojas labākais kontakts ar bērniem. Parasti pasakas stāstīšana notiek neformāli, skolotāja sēž kopā ar bērniem uz paklāja, vai pie viena galda, un tas saliedē skolotāju ar bērniem;
3. Pasakas klausīšana – skan pasakas audioieraksts, skolotājam ir iespēja apturēt

ierakstu, sniegt paskaidrojumus, atkārtoti paklausīties kaut kādu fragmentu;

4. Pasakas skatīšana – animācijas filmas skatīšana, šo metodi izmanto, lai papildinātu iepriekšējās metodes;

5. Pasakas dramatisācija;

6. Lai nostiprinātu zināšanas, izmanto dažādas rotaļas.

Lai pareizi atlasītu pasakas izmēģinājuma darbībai, lai tās būtu interesantas un situācijai atbilstošas, tika veikta bērnu vecāku anketēšana, ar mērķi noskaidrots, kādas pasakas ir interesantas bērniem, kādu loma bērnu audzināšanā ir veltīta pasakai no vecāku viedokļa. Anketēšana tika veikta anonīmi, izdalītas bija 19 anketas, atpakaļ saņemtas 19 anketas. Fakts, ka anketēšanā piedalījās visi bērnu vecāki, norāda uz to, ka viņiem ir svarīgs jautājums par bērnu tikumisko audzināšanu. Anketas paraugs ir pievienots bakalaura darbam, kā 6.pielikums.

Analizējot bērnu vecāku anketēšanas rezultātus, tika secināts, ka visi vecāki lasa bērniem tautas pasakas, taču izmanto dažādas metodes: 12 vecāki izvēlās lasīšanu, 6 vecāki dod iespēju savam bērnam skatīties pasaku, un tikai 1 vecāks stāsta pasakas.

Visi vecāki pārrunā ar saviem bērniem pasakas sižetu un analizē varoņu rīcību, turklāt 10 vecāki dara to vienmēr un 9 dara to dažreiz. Atbildot uz jautājumu, kādas tautas pasakas patīk bērnam, vecāki norādīja, ka bērniem visvairāk patīk pasakas par dzīvniekiem un ar burvības elementiem. 14 vecāki atzīmēja, ka viņu bērnam ir mīļākā pasaka, un to skaitā bija norādītas tādas tautas pasakas, kā «Теремок», «Гуси - лебеди», «Морозко», « Колобок».

Visi vecāki atzīmēja, ka klausoties vai skatoties pasaku, viņu bērni līdzjut tās varoņiem un pārdzīvo par notikušo, 15 bērni dara to vienmēr un 4 – dažreiz. Visi vecāki atzīmēja, ka tautas pasaka veicina tikumiskās vērtības, kā pieklājība, atbildība, laipnība, apzinīgums, savstarpēja palīdzība, atsaucība, sirsnība, godīgums, līdzjūtība, cieņa, draudzība, mīlestība, drosmē. Pēc vecāku viedokļa, no pasakām bērni mācās sasveicināties, pateikties, izturēties pieklājīgi, būt iejūtīgs, līdzjūtīgs, izpalīdzīgs, cienīt vecākus.

Tikumiskās īpašības jāattīsta, lai bērni prastu komunicēt, būt pieklājīgiem, laipniem, draudzīgiem, lai ievērotu uzvedības normas un etiķetes noteikumus, kas ir nepieciešams bērnu personības veidošanai. 6 vecāki norādīja, ka būtu labi, ja nepieciešamības gadījumā, skolotāja varētu sniegt viņiem palīdzību tikumiskajā audzināšanā ģimenē, sniedzot individuālas konsultācijas un pārrunas.

Tādējādi analizējot kopumā vecāku anketēšanas rezultātus, tika secināts, ka visi vecāki vairāk vai mazāk nodarbojas ar bērnu tikumisko audzināšanu un uzskata par nepieciešamo veicināt tikumiskās vērtības. Tautas pasaka ir viens no tikumiskās audzināšanas līdzekļiem. Tāpat vecāki izteica vēlmi sadarboties ar skolotāju un saņemt atbalstu pēc nepieciešamības.

Izmēģinājuma darbības turpinājumā, ņemot vērā bērnu vecāku anketēšanas rezultātus par to, kādas pasakas ir interesantas bērniem, tika sastādīt izmēģinājuma darbību plāns, kura mērķis sekmēt tikumisko vērtību izpratni: attīstīt bērnu prasmes izprast labo un ļauno, izrādīt līdzjūtību, saistīt dzirdēto ar savu pieredzi, demonstrēt tikumisko uzvedību, izprast pasakas morāli un paust pozitīvu attieksmi, ir kas ir apkopots 6.tabulā:

6.tabula. Izmēģinājuma darbības plāns

Tautas pasaka	Uzdevumi	Paņēmieni	Nepieciešamie līdzekļi
«Теремок»	Iepazīstināt bērnus ar pasaku; Mācēt izrādīt savu attieksmi pret varoņu rīcību; Mācīt bērnus izprast varoņu rīcību, vērtēt to; Audzināt draudzīgumu	Pasakas stāstīšana; Mīklu minēšana; Didaktiskā rotaļa “Kas ir lieks” Pasakas dramatisācija Pārrunas ar bērniem	Pasakas teksts Didaktiskās rotaļas kartiņas
«Сестрица Аленушка и братец Иванушка»	Iepazīstināt bērnus ar pasaku; Attīstīt prasmes izrādīt līdzjūtību; Mācīt bērnus vērtēt varoņu rīcību; Nostiprināt tikumiskās uzvedības prasmes; Audzināt uzmanību, vecāku cieņu un paklausīšanos; Nostiprināt zināšanas par saskarsmi ar nepazīstamiem cilvēkiem	Animācijas filmas skatīšana; Kazlēna veidošana no plastilīna; Pārrunas ar bērniem	Projektors, ekrāns, dators, plastilīns, dēlītis, attēli no pasakas
«Гуси - лебеди»	Mācēt atpazīt emocijas, jūtas, vērtēt rīcību; Attīstīt prasmes atbildēt par savu rīcību, saskatīt un izlabot kļūdas; Mācēt uzvesties tikumiski, būt pieklājīgam, rūpēties par tuviniekiem	Pasakas stāstīšana; Attēlu apskate; Pārrunas ar bērniem	Pasakas teksts Attēli pēc pasakas teksta Rotaļa “Labi-slikti”
«Заяц – хвоста»	Audzināt pozitīvo attieksmi pret pieticību un negatīvo attieksmi pret lielīšanās; Mācīt izprast pasakas morāli	Pasakas lasīšana; Mīklu minēšana; Kustību rotaļa “Zaķis bez mājiņas” Pārrunas ar bērniem	Pasakas teksts; Attēli ar pasakas varoņiem krāsošanai; Krāsaini zīmuļi
«Зимовье зверей»	Mācīt izrādīt līdzjūtību grūtībās nonākušajam; Mācēt izprast labo un ļauno; Demonstrēt tikumisko uzvedību; Vingrināties izprast	Pasakas lasīšana; Attēlu apskate; Pārrunas par to, kas ir draudzība; Stāsta veidošana “Kas būtu, ja...”; Zīmēšana pēc pasakas	Pasakas teksts; Zīmēšanas albūmi; Krāsaini zīmuļi

	pasakas morāli	sižeta	
«Маша и медведь»	Mācēt demonstrēt tikumisku uzvedību; Vingrināties izprast pasakas morāli;	Pasakas klausīšana Attēlu apskate Varoņu zīmēšana	Dators, skaļruni; Pasakas audioieraksts; Mnenokarte pēc pasakas teksta; Attēli krāsošanai; Krāsaini zīmuli
“Морозко”	Mācēt izprast labo un ļauno; pieklājību un rupjību; Vingrināties paust pasakas varoņu emocionālo stāvokli ar mīmiku, žestiem, intonāciju	Pasakas lasīšana, animācijas filmas skatīšana, parunas, kustību rotaļa “Iesaldēšu!”, varoņu zīmēšana	Projektors, ekrāns, dators, grāmata, krāsainie zīmuli, krītiņi
“Крошечка-Хаврошечка”	Mācēt raksturot varoņus, balstoties uz viņu rīcību; veidot priekšstatus par senlaiku dzīves rīti; paplašināt vārdu krājumu; audzināt mīlestību pret darbu un tuviem cilvēkiem	Pasakas lasīšana, attēlu skatīšana, rotaļa – kartiņas ar vārdiem, kas raksturo pasakas varoņus, pārrunas, Govs zīmēšana vai veidošana no plastilīna	Grāmata, attēli, kartiņas ar vārdiem, krāsainie krītiņi, plastilīns

Atlasot pasakas, ir svarīgi, lai bērni saprastu to saturu, un tad pasakas varoņi kļūs bērniem tuvāki un saprotami, bērnus uztrauc varoņu liktenis, bērni izrāda patiesu līdzjūtību. Savas sajūtas bērni pārnes arī reālajā dzīvē. Kad bērni saprot pasakas saturu, viņi reāli apzinās un novērtē realitātes notikumus.

Realizējot darbu ar bērniem tikumisko vērtību veicināšanai, darbs ar pasakām tika veikts pēc šāda plāna:

1. Bērnu iepazīstināšana ar pasaku, kad pasaka tika lasīta, stāstīta, tika pārrunāts ar bērniem pasakas saturs, apskatīti attēli, animācijas filma ar mērķi veidot un attīstīt bērnu emocionālo attieksmi pret pasakas varoņiem;
2. Turpinājumā bērni atstāstīja pasakas saturu, tika veikta pasakas dramatisācija, organizētas rotaļas ar mērķi nostiprināt zināšanas par pasakām. Rezultāts parāda, cik labi bērni saprata pasakas būtību, kā viņi to emocionāli uztvēra;
3. Turpinājumā tika veikta bērnu radošā darbība, kurā bērni varēja paust savu attieksmi pret pasakas varoņiem veidošanā, zīmēšanā, aplicēšanā, paust savus pārdzīvojumus, attīstīt līdzjūtību pret pasakas varoņiem un viņu rīcību;
4. Sagatavošana patstāvīgajai darbībai, kad bērni patstāvīgi izspēlēja pasakas sižetus, izmanto pasakas sižetus reālajā dzīvē, parāda, kā bērni uztvēra pasakas tikumisko pamācību, kā bērni prot novērtēt varoņu un apkārtējo cilvēku rīcību.

Pasakas tika iekļautas rotaļnodarbībās. Turpinājumā, tiek apraksta nodarbības norise pēc tautas pasakas «Заяц – хваста».

Skolotāja: Bērni, vai jūs gribat doties pasakā?

Bērni: Jā, gribam!

Skolotāja: Šodien mēs dosimies pasakā, kurā dzīvo viens no meža iemītniekiem. Kas, jūs uzzināsiet, atminot mīklu:

«Длинноухий, хвост короткий.

У него характер кроткий,

Очень шустрый, трусоватый,

В шубке беленькой, как вата,

Ну а летом - серый он,

И по бегу – чемпион!»

Bērni: Zaķis!

Skolotāja: Pareizi tas ir zaķis, viņš ir vairāku pasaku varonis. Kādas jūs zināt?

Bērni: “Kukulītis”, “Заячья избушка”, “Теремок”

Skolotāja: Malači, kāds zaķis ir pasakās?

Bērni: Garausis, bailīgs, piesardzīgs, bezpalīdzīgs.

Skolotāja: Pareizi. Šodien es jums palasīšu pasaku, kurā zaķis lielās. Tā ir krievu tautas pasaka «Заяц – хвоста».

Bērni un skolotāja apsēžas aplī uz paklāja, un skolotāja lasa pasaku un rāda ilustrācijas (2.,3. pielikums).

Skolotāja mudina bērnus atbildēt uz jautājumiem, analizējot pasakas saturu.

Skolotāja: Bērni, Jums patika pasaka? Par ko ir šī, pasaka?

Bērni: Par zvēriem, par zaķi, par draudzību, par izpalīdzību

Skolotāja: Kāds bija zaķis šajā pasakā?

Bērni: Lielbnieks.

Skolotāja: Pareizi, kur viņš dzīvoja?

Bērni: Mežā.

Skolotāja: Kad viņam dzīvojas labi un kad slikti?

Bērni: Vasarā labi, ziemā – slikti.

Skolotāja: Kur gāja zaķis?

Bērni: Šķūnī auzas zagt.

Skolotāja: Kam zaķis lepojas?

Bērni: Zaķu grupai.

Skolotāja: Ko teica zaķis?

Bērni: Ka viņam ne ūsas, bet lielas ūsas, ne ķepas, bet lielas ķepas, ne zobi, bet lieli zobi, un ka viņš nevienu nebaidās.

Skolotāja: Kam zaķi pastāstīja pat zaķi lielnieku?

Bērni: Tantei vārnai.

Skolotāja: Ko vārna pateica zaķim?

Bērni: Lai vairāk nelielītos.

Skolotāja: Kas notika ar vārnu?

Bērni: Viņa sēdēja uz žoga, un viņai uzbruka suņi.

Skolotāja: Kā zaķis viņai palīdzēja?

Bērni: Izlēca kalniņā, suņi viņu ieraudzīja un aizbēga prom.

Skolotāja: Ko pateica vārna?

Bērni: Pasklavēja zaķi, ka viņš ir malacis, drosmīgs.

Kustību rotaļa “Zaķis bez mājiņas”.

Skolotāja: Bērni, paskatāties uz ilustrācijām. Pamēģiniet atstāstīt pasaku.

Bērni mēģina atstāstīt pasaku pēc ilustrācijām.

Skolotāja: Malači, ko sliktu darīja zaķis?

Bērni: Bija bailīgs un lielījās.

Nobeigumā skolotāja kā balvu piedāvāja bērniem izkrāsot vienu no pasakas sižetiem.

Analizējot bērnu rīcību, secinām, ka kopumā bērni izrādīja zinātkāri, taču Aleksejs nespēja noklausīt pasaku līdz galam, vairākkārt novērsa savu uzmanību uz citām lietām. Varvara vairākkārt aizrādīja Aleksejam, lai netraucē klausīties. Varvara salīdzināja zaķi ar Timuru, kurš arī bieži lielās, ka visu zina un visu prot. Darja pateica, ka katrs pasakas varonis sarežģītājā situācijā rīkojas dažādi. Tas ir attiecināms arī uz cilvēkiem. Maija izteica savu domu par zaķa rīcību, ka, lai gan viņam patika lielīties, viņš tomēr nepalika vienaldzīgs pret grūtībās nonākušo vārnu, un rīkojas drosmīgi, novēršot suņu uzmanību uz sevi.

Anastasijauzsvēra, ka zaķim par labu bija arī vārnas vārdi, kurus viņa pateica pirms suņu uzbrukuma, par to, ka lepoties ir slikti. Klausoties bērnu komentārus, arī Aleksejs pateica, ka zaķis ir labs un patika viņam, un pats palūdza krāsošanas lapu ar zaķa attēlu. Daniels atbalstīja zaķa drosmīgumu, salīdzināja to ar sava vecākā brāļa rīcību, un pastāstīja, ka vīja gadījums, kad pie mājas viņiem klāt pienāca svešs liels suns. Vecākais brālis sāka skaļi teikt, lai tas ietu prom, un suns viņu paklausīja. Nobeigumā bērni secināja, ka nevajagas apvainoties uz aizrādījumiem, ja esi to nopelnījis. Galvenais ir ņemt aizrādījumus vērā un izlaboties.

Nodarbības norise pēc tautas pasakas «Сестрица Аленушка и братец Иванушка»:

Bērni skatās animācijas filmu pēc pasakas «Сестрица Аленушка и братец Иванушка», pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=rKidTTBBhQ>. Skolotāja salika attēlus no pasakas sižetiem.

Skolotāja: Bērni, vai jums patika pasaka?

Bērni: Jā patika!

Skolotāja: Dosimies pastaigā pa pasaku visi kopā. Sakiet, ar ko dzīvoja Алёнушка и Иванушка?

Marija: Ar vecmammu un vectēvu, taču viņi nomira, un bērni palika vieni.

Darja: Žēl man arī vecmamma nomira.

Skolotāja: Kas notika ar bērniem?

Diāna: Алёнушка raņēma brālīti un devās meklēt darbu.

Aleksejs: Viņiem nebija, par ko dzīvot.

Skolotāja: Kas notika ar brālīti?

Bērni: Viņš gribēja dzert un padzeras no peļķes (no kazas naga pēdas).

Jegors: Viņš pārveidojas par kazlēnu.

Daniels: Māsiņa viņam teica, ka nedrīkst dzert, bet viņš neklausīja, un pārveidojas par kazlēnu.

Karolina: Viņš neklausīja māsiņu, viņš ir nepaklausīgs bērns, jo vecākus jāklausa.

Skolotāja: Kāds pēc rakstura ir brālēns?

Bērni: Glups, spītīgs.

Skolotāja: Kāds garastāvoklis bija māsiņai?

Bērni: Viņai bija skumji, viņa ilgojas pēc brālēna, uztraucas par viņu.

Skolotāja: Kāda ir ragana? Vai viņa ir laipna?

Bērni: Nē, viņa ir dusmīga, skaudīga, ļauna.

Skolotāja: Kas izglāba Алёнушку?

Timurs: Tirgotājs.

Skolotāja: Kā jūs varat nosaukt tirgotāja rīcību? Kāpēc?

Bērni: Tirgotāja rīcību var saukt par labu, laipnu, jo viņš izglāba māsiņu.

Skolotāja: Bērni, te mums ir kartiņas ar pasakas sižetiem. Vai jūs atceraties pasaku un varat salikt kartiņas pēc notikumu kārtas?

Bērni cenšas salikt kartiņas.

Skolotāja: Vai pēc attēliem arī var pastāstīt pasaku? Priekš kam pasakā tiek doti gudri padomi?

Bērni: Lai cilvēki neatkārtotu varoņu kļūdas.

Skolotāja: Kā jūs domājat, kas vinnēja pasakā – labais vai ļaunais?

Bērni: Labais.

Bērniem tika piedāvāts veidot no plastilīna kazlēnu, bērnu darbi parādīti 6.attēlā:

6.attēls. Bērnu radošais darbs pēc tautas pasakas «Сестрица Аленушка и братец Иванушка»

Veidojot kazlēnu, bērni komentēja savus darbus, un visi atzīmēja, ka brālēns bija glups un nepaklausīgs, tāpēc arī pārveidojas par kazlēnu. Ivans aizrādīja Albertam, kurš bieži neklausu skolotāju, ka viņš arī vienā brīdī pārveidosies par kazlēnu, ja nemainīs savu uzvedību. Albetrs klusēja, taču vēlāk, līdz dienas nobeiguma, uzvedas labi un bija ļoti piesardzīgs.

Nodarbības norise pēc tautas pasakas «Маша и медведь».

Skolotāja: bērni, šodien mēs dosimies ciemos pie vienas meitenes, viņu sauc Maša. Visi kopā pateiksim:

«Друг за другом мы встаем, в гости к Машеньке пойдём».

Bērni klusām, lai nesabiedētu Mašu, apsēžas uz paklāja un kopā ar skolotāju klausās audio pasaku.

Paralēli skolotāja pielika pie tāfeles pasakas mnenokarti, kas ir pievienota, kā 5.pielikums.

Pēc pasakas beigām, skolotāja pārrunā ar bērniem pasakas sižetu un uzdod jautājumus:

Skolotāja: Kā sauca meiteni?

Bērni: Maša.

Skolotāja: Kur devās Maša?

Bērni: Mežā ar draudzenēm.

Skolotāja: Kāpēc meitenes aizgāja mežā?

Kirils: Pēc ogām.

Varvara: Nē, nekādas ogas meitenes nelasīja, viņi aizgāja pastaigāties.

Darja: Vai tad vieniem bērniem var iet uz mežu?

Aleksandrs: Protams, ka nē.

Marianna: Manai mājai blakus ir mežs, un es arī tur eju.

Aleksandrs: Nedrīkst, tas ir bīstami.

Skolotāja: Kā Maša pazuda mežā?

Bērni: Maša lasīja ogas un atpalika no draudzenēm.

Aleksandrs: Sliktas draudzenes, ka pazaudēja Mašu. Es nepazaudētu, es būtu kopā ar viņu.

Skolotāja: Kas dzīvoja mājiņā, kuru atrada mežā Maša?

Bērni: Liels lācis.

Skolotāja: Kāpēc lācis neatlaida Mašu?

Bērni: Viņam bija vienam garlaicīgi, un Maša viņam ēst vārīja un grīdu mazgāja.

Konstantīns: Lācim nebija sievas, tāpēc nebija, kas gatavo ēdienus.

Marija: Lācis nedrīkstēja nelaist Mašu, jo viņa ilgojas pēc vecmamma.

Aleksandrs: Bet lācis arī rūpējas par viņu, uztraucas, lai viņa neapmaldītos mežā viena.

Skolotāja: Kur Maša ielika pīrādziņus?

Bērni: Lielā grozā, un pati ielīda iekšā.

Aleksandrs: Maša apmānīja lāci, tā viņam arī vajag, būtu palaidis Mašu, varētu ar viņu draudzēties, bet tagad atkal viens palika.

Pēc sižeta apspriešanas, bērniem tika piedāvāts uzzīmēt pasakas varoņus, viens no darbiem parādīts 7.attēlā:

7.attēls. Marinas zīmējums pēc pasakas «Маша и медведь»

Pārrunājot ar bērniem pasakas «*Маша и медведь*» sižetu, pozitīvi tika vērtēts, ka bērni ar lielu interesi dalījās ar savām domām, saistīja dzirdēto ar savu pieredzi. Piemēram, Konstantīns vairākkārt uzsvēra, ka lācis dzīvoja viens, un Maša bija vajadzīga, lai rūpētos par viņu, gatavotu ēst, tīrītu māju. Konstantīns aug nepilnā ģimenē, viņu audzina mamma, tētis dzīvo atsevišķi, un bērns apmeklē tēti brīvdienās. Arī Aleksandrs uzsvēra, ka labas draudzenes nepazaudētu Mašu mežā, bet meklētu viņu, vai sauktu kādu palīgā. Visi bērni piekrita, ka vieniem mežā iet nedrīkst, jo var iekļūt nepatīkšanās. Bet Varvara uzsvēra, ka ja arī tad notiek, tad nevajag būt izmisumā, bet jāmeģina atrast izeju no sarežģītas situācijas.

Realizējot darbu ar bērniem izmēģinājuma darbībā, visas pārrunas par pasaku sižetiem

tika veiktas, vadoties no kopīgās shēmas, ko bakalaura darba autore izveidoja un apkopoja 7.tabulā:

7.tabula. Pasaku apspriešanas un pārrunu shēma

Akcenti	Apspriešanas un pārrunu virziens	Jautājumi	Komentāri
Sižeta būtība	Ir svarīgi saprast pasakas galveno domu, ko māca pasaka, ar kādu pieredzi dalās, par ko brīdina, ar ko iedvesmo...	Par ko ir pasaka? Ko māca? Kādās dzīves situācijās noderēs tas, ko uzzinājām no pasakas? Kā to izmantosim dzīvē?	Pasakas galvenā domā ir paustas tikumiskās vērtības, uzvedības normas, mijiedarbības noteikumi, kā arī ir dotas atbildes uz vairākiem dzīves jautājumiem.
Pasakas varoņi un viņu rīcība	Ir svarīgi saprast redzamo un neredzamo varoņu rīcības motivāciju	Kāpēc varonis rīkojas tieši tā? Kāpēc tas viņam ir vajadzīgs? Ko viņš gribēja sasniegt? Kāpēc viens varonis ir vajadzīgs citam?	Var apspriest katru varoni atsevišķi, vai kopējā saistībā
Grūtību pārvarēšana	Svarīgi ir, lai bērni redzētu iespējas un ceļus, kā varoņi pārvar grūtības	Kā varonis risina problēmu? Kādu rīcību un uzvedību viņš izvēlas – aktīvo vai pasīvo? Vai risina problēmu pats, vai mēģina pārliecināt risinājumu uz citu? Kā risinām problēmas ikdienā?	Ir iespēja izvēlēties risināšanas metodi: tiešais uzbrukums ienaidniekam, viltība, burvju priekšmetu vai darbību izmantošana, kopējā darbība – svarīgi. Lai bērni varētu saprast, kādu metodi un kādā gadījumā var izmantot dzīvē
Attieksme pret sevi un apkārtējo vidi un citiem varoņiem	Svarīgi, lai bērni saprastu, kas ir varonis – rādītājs vai iznīcinātājs attiecībā pret apkārtējo vidi un citiem varoņiem	Ka rada varoņu rīcība apkārtējiem – prieku vai bēdas? Kādās situācijās varonis ir rādītājs, kurās – iznīcinātājs? Kā tas atspoguļojas mūsu dzīvē?	Svarīgi paskaidrot bērniem, ka rašanās un iznīcināšana ir atkarīgas no konkrētās dzīves situācijas
Jūtas	Svarīgi apzināt, kādas emocijas rada varonim konkrētā situācija un kāpēc?	Kādas jūtas rada pasaka? Kādi momenti rada prieku? Skumjas? Kāpēc tieši tā reagē varonis?	Par pamatu jāņem jūtas, ko sajūt bērns

Realizējot darbu ar bērniem tikumisko vērtību veicināšanai, bakalaura darba autore novēroja, ka sākumā bērniem bija grūtības atbildēt uz jautājumiem par pasakas sižetu, lielākajā daļā atbildes viņa vienkāršas “jā” vai “nē”. Bērniem bija grūtības novērtēt pasakas varoņu rīcību un saistīt to ar savu pieredzi. Pakāpeniski bērnu atbildes kļuva plašākas, viņi veidoja savā starpā dialogus, izteica savus viedokļus un stāstīja par konkrētām dzīves situācijām. Bērni kopā ar pasaku varoņiem pārvarēja grūtības un priecājās par sasniegtajiem rezultātiem. Jāatzīmē, ka šajā vecumā bērni kļūst pastāvīgāki, taču dažiem vēl ir grūti pārtraukt ciešo saiti ar vecākiem un ģimeni. Novērojot bērnus izmēģinājuma darbības laikā, tika konstatēts, ka pēc pasakām "Маша и

медведь", "Крошечка-Хаврошечка", "Морозко" šie bērni kļuva patstāvīgāki, strādīgāki, attieksme kļuva pozitīvākā. Piemēram, bērni iemācījās izpaust savu attieksmi pret pieklājību un rupjību, pret strādīgumu un slinkumu, jo zīmējot pasakas "Морозко" varoņus, bērnu lielākā daļa uzzīmēja strādīgu un pieklājīgu vectēva meitu, nevis slinku un rupju vecenes meitu. Salīdzinot abu meitu zīmējumus, tika secināts, ka strādīga vectēva meita zīmējumos bija skaistāka, ne kā slinka vecenes meita.

Pozitīvi tika vērtēts tas, ka bērni iemācījās raksturot pasaku varoņu, ņemot vērā viņu personības īpašības. Piemēram, pārrunājot ar bērniem jautājumu, kāpēc labais vienmēr triumfē pār ļauno, bērni pastāstīja, ka pasakā viņi pārdzīvo daudz dažādu jūtu, no kuriem galvenais ir līdzjūtība tam, ar kuru rīkojās negodīgi. Pasakā «Крошечка-Хаврошечка» bērni veidoja "pozitīvo īpašību kāpnes", kur, izmantojot kartiņas, raksturoja pasakas varoņus pēc tikumiskām īpašībām. Rezultātā kāpnes augšējā punktā bija Крошечка – Хаврошечка, un zemajā punktā bija ļauna pamāte.

Turpinājumā, tika atkārtoti veikta bērnu novērošana dažādos dienas režīmos, kā arī tika veiktas pārrunas ar bērniem, kas tika iekļautas ikdienas nodarbībās ar mērķi noteikt bērnu tikumisko vērtību izpratnes līmeni pēc veiktās izmēģinājuma darbības. Noteikšanai tika izmantots tas pats materiāls (apraksts darba 31-32 lpp.)

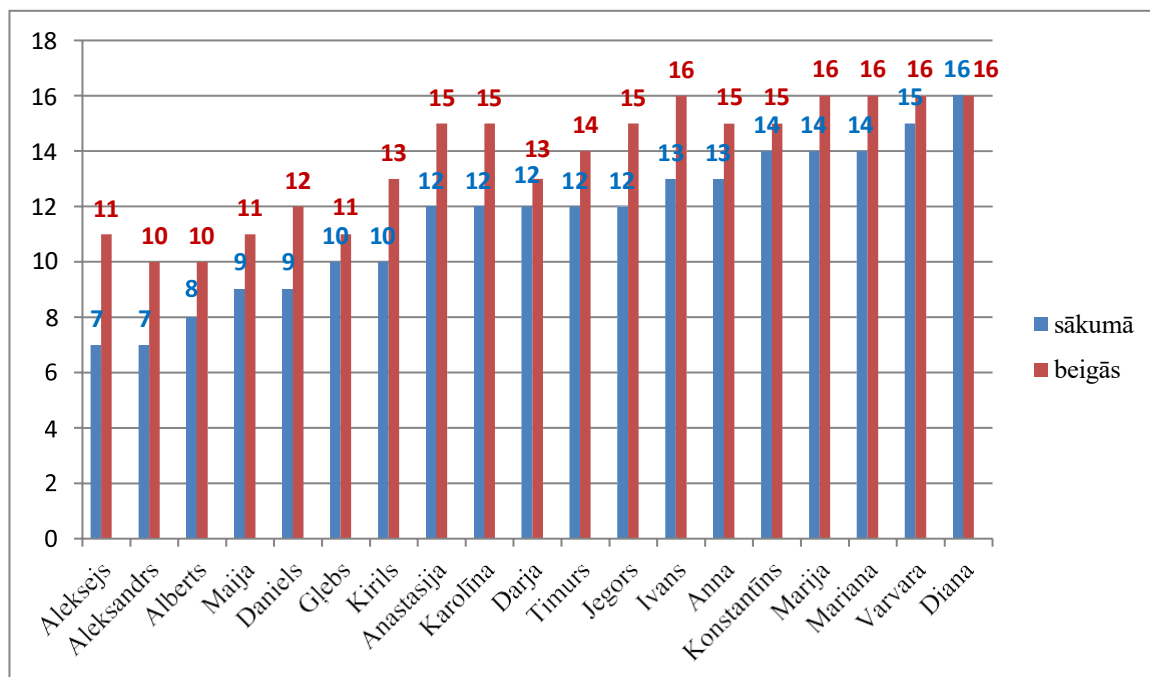
8.tabulā ir apkopoti bērnu tikumisko vērtību izpratnes vērtējums pēc izmēģinājuma darbības veikšanas:

8.tabula. Bērnu tikumisko vērtību izpratnes vērtējums pēc izmēģinājuma darbības veikšanas

Bērnu vārds	Tikumisko vērtību izpratnes kritēriji						Balles kopā	Līmenis
	Izprot labo un ļauno	Izrāda līdzjūtību	Saista dzirdēto ar pieredzi	Tikumiski uzvedās	Izprot pasakas morāli	Pauž pozitīvo attieksmi		
Aleksejs	2	2	2	2	1	2	11	vidējs
Marija	3	3	2	2	3	3	16	augsts
Mariana	3	3	2	2	3	3	16	augsts
Konstantīns	3	3	2	2	2	3	15	augsts
Maija	3	3	2	2	2	2	11	vidējs
Varvara	3	3	2	2	3	3	16	augsts
Anastasija	3	3	2	2	2	3	15	augsts
Gļebs	2	2	1	2	2	2	11	vidējs
Karolīna	3	3	2	2	2	3	15	augsts
Aleksandrs	2	2	1	2	1	2	10	vidējs
Daniels	3	2	1	2	2	2	12	vidējs
Darja	3	3	1	2	2	2	13	vidējs

Timurs	3	3	2	2	2	3	14	augsts
Alberts	2	2	1	1	2	2	10	vidējs
Ivans	3	3	2	2	3	3	16	augsts
Anna	3	3	2	2	2	3	15	augsts
Kirils	3	2	2	2	2	2	13	vidējs
Diana	3	3	2	2	3	3	16	augsts
Jegors	3	3	2	2	2	3	15	augsts
	52	50	32	37	40	48		

Lai pārskatītu bērnu tikumisko vērtību izpratnes dinamiku pētījuma rezultātā, tika izveidota sekojoša salīdzinājuma diagramma:

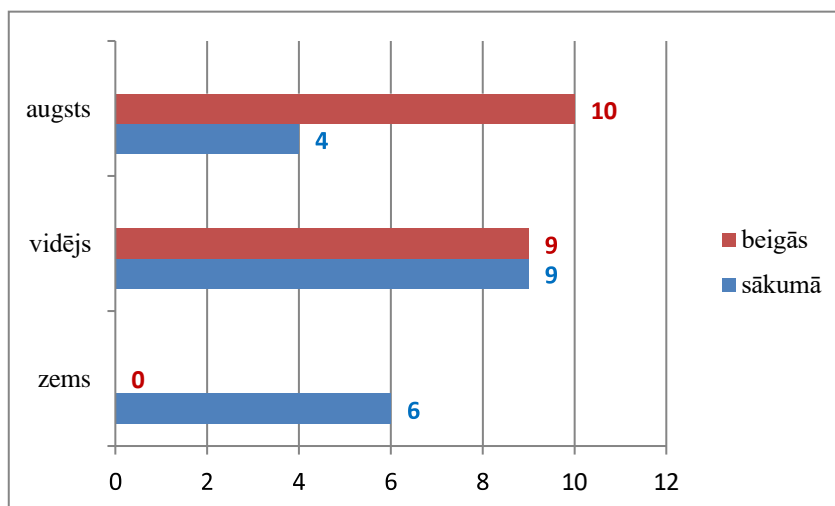
8.attēls. Bērnu tikumisko vērtību izpratnes dinamika pētījuma rezultātā

Analizējot minēto diagrammu, secinām, ka visiem bērniem tiek novērota tikumisko vērtību izpratnes pozitīva dinamika, kas liecina par to, ka tautas pasaka veicina tikumisko vērtību izpratni. Un šis pozitīvais rezultāts sasniegts daļēji realizētās izmēģinājuma darbības rezultātā. Tā, Aleksejs sāka paust pozitīvu attieksmi savā rīcībā, pats pieteicās attēlu krāsošanā, un, lai gan šis darbs nebija pabeigts līdz galam, bakalaura darba autore šo Alekseja rīcību vērtē pozitīvi. Tāpat Aleksejs sāka izrādīt līdzjūtību pasakas varoņiem, taču tam ir nepieciešams pamudinājums. Maija, Varvara un Darja sāka saistīt varoņu rīcību un emocija ar dzīvē reālo cilvēku rīcību un emocijām. Darja sāka dažreiz pareizi izprast pasakas morāli, ja tā ir bijusi viņai interesanta.

Visi bērni aktīvi iesaistījās pārrunās un varēja raksturot pasaku varoņus, ņemot vērā viņu tikumiskās īpašības. Pozitīvi vērtēts tas, ka bērni varēja vai centējās pamatot savas atbildes, atbildes nebija vairs vienkāršas. Aleksejs un Konstantīns skaidri varēja pastāstīt, ka viņi rīkotos, lai palīdzētu pasakas varoņiem, kaut gan Konstatīns bieži fantazēja šajā sakarībā. Par pozitīvu dinamiku liecina arī tas, ka, zīmējot vai veidojot pasaku sižetus un varoņus, bērni savā starpā

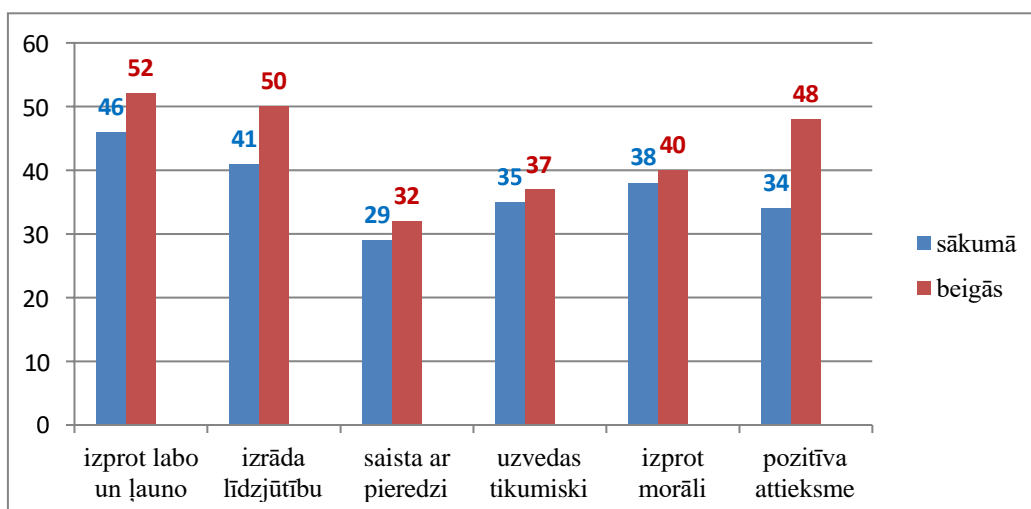
aktīvi sarunājās un dalījās ar savu viedokli, pieredzi. Tā, veidojot kazlēnu, Daniels visiem stāstīja, ka redzēja dzīvu kazlēnu laukos pie vecmāmiņas. Un nākamajā dienā, Daniela mamma stāstīja, ka Daniels esot viņai prasījis, vai gadījumā laukos var dzert ūdeni no akas, vai tas ir droši. Arī rotaļās bērni iesaistījās ar lielu prieku, Konstantīns netraucēja citiem, un ik pa brīdi pievienojās bērniem.

Lai vizuāli pārskatītu, kā mainījās bērnu tikumisko vērtību līmeņi izmēģinājuma darbības rezultātā, tika izveidota 9.attēlā parādītā diagramma:

9. attēls. Bērnu tikumisko vērtību līmeņu dinamika

Tādējādi secinām, ka izmēģinājuma darbība bija sekmīga, jo bērnu tikumisko vērtību līmeņu dinamika ir pozitīva. Vairāk nepalika bērni, kuriem tikumisko vērtību izpratne būtu zema, pieauga bērnu skaits, kuri sasniedza augstu vērtēšanas līmeni un viņiem ir izveidojusies tikumisko vērtību izpratne atbilstoši vecuma īpatnībām. Taču šie rādītāji vēl nav maksimāli, un tāpēc tika analizēti tikumisko vērtību kritēriju apgūšanas rādītāji pētījuma beigās, kas ir parādīts 10.attēlā:

10. attēls. Tikumisko vērtību kritēriju apgūšanas rādītāju dinamika

Analizējot minēto diagrammu secinām, ka arī tikumisko vērtību kritēriju apgūšanas rādītājiem ir pozitīva dinamika, izmēģinājuma darbības rezultātā visi rādītāji uzlabojas. Praktiski visi bērni iemācījās izprast un atšķirt labo no ļauna, ir līdzjūtīgi un izrāda to ne tikai pret pasakas varoņiem, bet arī dzīvē pret citiem bērniem, kā arī ir noskaņoti pozitīvi savā rīcībā. Tomēr jāsecina, ka ne visi bērni saprot pasakas morāli, un viņiem joprojām ir vajadzīgs pamudinājums un palīdzība, lai pareizi saprastu pasakas galveno domu. Arī ne visi bērni ikdienā uzvedas tikumiski, bieži savā uzvedībā bērni dod priekšroku savām interesēm. Šajā vecumā bērniem vēl nav iegūta liela dzīves pieredze, viņi tikai sāk to uzkrāt, tāpēc viņiem ir arī grūtības saistīt pasakā dzirdēto ar savu pieredzi.

Apkopojot un analizējot izmēģinājuma darbības rezultātus, tika secināts, ka tautas pasaka ietekmē bērnu vispusīgo attīstību, t.sk. arī tikumisko vērtību izpratni. No tautas pasakām bērni iegūst pārliecību par patiesības uzvaru, ka labais uzvar par ļauno. Pozitīvā varoņa un viņa draugu ciešanas ir pārejošas, īslaicīgas, prieks parasti nāk pēc viņiem, un šis prieks ir cīņas rezultāts, kopīgu pūļu rezultāts. Lai bērns izaugtu par tikumisko cilvēku, ir jāsadarbojas ar viņu, sākot no agras bērnības. Pasakas palīdz cilvēkos atdzīvināt garīgumu, žēlsirdību, cilvēcību. Veicinot tikumisko vērtību izpratni pirmsskolas vecumā, tiek nodrošināta tādas personas veidošanos nākotnē, kas apvienos garīgo bagātību, patiesās tikumiskās īpašības un tikumisko tīrību.

Tādējādi izvērtējot visus izmēģinājuma darbības rezultātus un bakalaura materiālus kopumā, tika secināts, ka izmēģinājuma darbība bija veiksmīga, izvēlētās tautas pasakas tika atlasītas pareizi. Tās atbilst bērnu vecuma bērnu attīstības likumsakarībām un interesantas bērniem, ka rezultātā, bērnu tikumisko vērtību izpratne uzlabojas. Tāpēc ir pamats secināt, ka bakalaura darbā izvēlēta hipotēze ieguva praktisku apstiprinājumu, un empīriski tika pierādīts, ka tautas pasaka, veicina 5 – 6 gadīgo bērnu tikumisko vērtību izpratni, ja tiek ievērotas vecāka pirmsskolas vecuma bērnu attīstības likumsakarības ir atlasītas bērniem interesantas un situācijai atbilstošas pasakas.

Secinājumi

Bērnu tikumisko vērtību izpratnes veidošanās ir aktuāla mūsdienās. Vecākais pirmsskolas vecums ir būtiskais periods bērnu attīstībā, kas veidojas viņa sociālās attiecības, kad bērni apgūst, mācās ievērot tikumiskās uzvedības normas. Tieši šajā vecumā bērniem veidojas tikumības pamati. No pasakas bērni uzzina par dažādām dabiskām situācijām, kuras izmanto kā vingrinājumus laba un ļauna izpratnē, kas pamudina tikumiskas rīcībai un uzvedībai, ilgtspējīgu interešu veidošanos. Pasaku, kā izglītības līdzekli, nav iespējams pārvērtēt, jo tieši no pasakas jau agrā bērnībā sākas ceļš uz tikumiskas personības veidošanos.

Balstoties uz teorētiskās literatūras analīzi, tika secināts, ka tikumisko vērtību izpratnes veicināšanu sekmē tautas pasakas. Lai pārbaudītu minētos secinājumus praktiski, tika organizēta un realizēta izmēģinājuma darbība ar mērķi sekmēt bērni tikumisko vērtību izpratni. Rezultātā, tika konstatēta tikumisko vērtību izpratnes pozitīva dinamika. Turpinājumā tika organizēts un daļēji realizēts izmēģinājuma darbības plāns, lai sekmētu bērni tikumisko vērtību izpratni. Nobeigumā, tika atkārtoti noteikts tika bērnu tikumisko vērtību izpratnes līmenis, kā rezultātā, tika konstatēta tikumisko vērtību izpratnes pozitīva dinamika.

Minētais dod pamatu secināt, ka bakalaura darba uzdevumi ir izpildīti un darba mērķis ir sasniegts.

Pamatojoties uz pētījuma materiāliem, tika izdarīti šādi secinājumi:

1. Praktiskais darbs parādīja, ka tautas pasakas sekmē 5 – 6 gadīgo bērnu tikumos vērtību izpratni;
2. Tautas pasakas veicina tādu tikumisko īpašību attīstību, kā līdzjūtība, līdzpārdzīvojums, godīgums, drosmīgums, labums, emocionāla atsaucība;
3. Izmēģinājuma darbības rezultātā visiem bērniem tika novērota tikumisko vērtību izpratnes pozitīva dinamika, izvēlēto kritēriju rādītāji uzlabojas, kas norāda uz to, ka tautas pasakas bija atlasītas pareizi;
4. Bērni iemācījās saprast pasaku saturu, domu, atšķirt labo no ļauna, apzināties, ko drīkst un ko nē. Bērni kļuva mazāk kautrīgi, droši atdarināja dažādas pasaku lomas;
5. Samazinājās bērnu skaits, kuriem nav izveidojusies tikumisko vērtību izpratne, un pieauga bērnu skaits, kuriem tikumisko vērtību izpratne ir izveidojusies atbilstoši bērnu vecumam;
6. Bakalaura darbā izvirzītā hipotēze, ka tautas pasaka sekmīgāk veicinās tikumisko vērtību izpratni, ja tiek ievērotas vecāka pirmsskolas vecuma bērnu attīstības likumsakarības un ir atlasītas bērniem interesantas un situācijai atbilstošas pasakas, guva praktisku apstiprinājumu.

Priekšlikumi

Ņemot vērā minētos secinājumus, bakalaura darba autore izvirza šādus priekšlikumus:

1. Turpināt praktisko darbu bērnu tikumisko vērtību izpratnes veicināšanai un šīm mērķim plašāk izmantot tautas pasaku dramatisāciju, lai bērniem būtu iespēja pašiem izspēlēt viņiem tuvas lomas, saistīt varoņu uzvedību un emocijas ar sevi;
2. Ņemot vērā bērnu vecāku anketēšanas rezultātus, nodrošināt nepieciešamo atbalstu vecākiem bērnu tikumiskajā audzināšanā, sniedzot individuālas konsultācijas.

Literatūras un avotu saraksts

1. Batņa, V. (2007). *Rosinot bērnu iekšējo pasauli*. Rīga: Raka.
2. Breslava, G. redakcijā. (1999). *Psiholoģijas vārdnīca*. Rīga: Mācību grāmata.
3. Fernandez, M. (2019). Par tikumiskās audzināšanas jēdzienu izpratni. *Domāt. Darīt. Zināt*. 2019. Nr.9., 16-19 lpp.
4. Golubina, V. (2007). *Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata*. Rīga: Izglītības soļi.
5. Jurgena, I. (2001). *Vispārīgā pedagoģija*. Rīga: Izglītības soļi.
6. Huiyu, G. (2018). A Study on the Educational Strategy of Using Folktales in Kindergarten. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research, volume 264.*, 757-760 p.
7. Kellijs, F. Rakstura audzināšana, dabas likums, cilvēku laime un panākumi. *Skolotājs*. Nr.2. 2004., 13.lpp.
8. Kondrashova, N. (2020). *The use of oral folklore in the process of moral education of pre-school children*. Materials of the conference "Education and science without borders". Pieejams: <http://www.science-sd.com/pdf/2013/2/24104.pdf>
9. Kristapone, S. (2014). *Zinātniskā pētniecība studiju procesā*. Jelgava: Biznesa augstskola Turība.
10. Lasmane, S., Milts, A., Rubenis, A. (1993). *Ētika*. Rīga: Zvaigzne.
11. *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. (1991). Rīga: Zinātne.
12. Lieģeniece, D. (1992). *Bērns – pasaulē, pasaule – bērņā*. Rīga: Zvaigzne.
13. Lieģeniece, D. (1999). *Kopveseluma pieeja audzināšanā*. Rīga: RaKa.
14. Milts, A. (1999). *Ētika. Kas ir Ētika?* Rīga: Zvaigzne ABC.
15. Ministru kabineta noteikumi Nr.480 “*Izglītojamo audzināšanas vadlīnijas un informācijas, mācību līdzekļu, materiālu un mācību un audzināšanas metožu izvērtēšanas kārtība*”. (2016). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/283735-izglitotajamo-audzinasanas-vadlinijas-un-informācijas-macibu-lidzeklu-materialu-un-macibu-un-audzinasanas-metozu-izvertesanas>
16. Niedre, J. (1948). *Latviešu folklorā*. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība.
17. *Pirmsskolas mācību programma “Skola 2030”*. VISC: 2018. Pieejams: <https://mape.skola2030.lv/resources/10>
18. Ptičkina, Ā. (1999). *Lasīšanas mācības sākumskolā*. Rīga: Pētergailis.
19. Pritilata, P. D. (2014). Role of Mising Folk-Tales in Developing Moral Values among Children. *IOSR Journal Of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS)*

Volume 19,p.19-23, Pieejams: <http://www.iosrjournals.org/iosr-jhss/papers/Vol19-issue10/Version-5/D0191051923.pdf>

20. Purmale, R., Āboliņa, K. (2005). Pasaka- vecākā pirmsskolas vecuma bērnu labestības veidotāja ģimenē. *Pirmsskolas izglītība*. 2005. Nr.1., 27.-28.lpp.
21. Sīle, S., Volkova, L. (2011). *Vērtību vēcelīte pasakās, rotaļās un spēlēs 5 – 6 gadus veciem bērniem*. Rīga: Zvaigzne ABC.
22. Skujiņas, V. redakcijā. (2000). *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca* Rīga: Zvaigzne ABC.
23. Špona, A. (2006). *Audzinašanas process teorijā un praksē*. Rīga: RaKa.
24. Zelmenis, V. (2000). *Pedagoģijas pamati*. Rīga: Raka.
25. Болотина, Л. (2019). *Дошкольная педагогика: учебное пособие для академического бакалавриата*. Москва: Юрайт.
26. Буре, Р. (2011). *Социально-нравственное воспитание дошкольников*. Москва: Мозаика-синтез.
27. Волобуева, Л., Авилова, Е. Ранний и дошкольный возраст: вопросы нравственного воспитания. *Дошкольное воспитание*. 2017. №3. с. 88-91.
28. Выготский, Л. (2001). *Игра и ее роль в психологическом развитии ребенка*. СПб: Питер.
29. Выготский, Л. (2010). *Педагогическая психология*. Москва: АСТ Астрель.
30. Голубков, В. (2016). Ценностные ориентации детей старшего дошкольного возраста как фактор нравственного воспитания. *Вопросы дошкольной педагогики*. 2016. №3. С. 1–14.
31. Козлова, С. (2020). *Теория и методика ознакомления дошкольников с социальной действительностью*. Москва: ИНФРА-М.
32. Короткова, Л. (2014). *Сказка – для светлого ума закуска*. Москва: Педагогическое Общество России.
33. Люблинская, А. (2014). Активность и направленность дошкольника. Хрестоматия по возрастной психологии. Гродно. Pieejams: <http://ebooks.grsu.by/psihologia/lyublinskaya-a-a-aktivnost-i-napravlennost-doshkolnika.htm>
34. Мулько, И. (2014). *Социально-нравственное воспитание дошкольников 5-7 лет*. Москва: Спутник.
35. Пропп, В. (2001). *Морфология волшебной сказки*. Москва: Лабиринт.
36. Сухомлинский, В. (2014). *Сердце отдаю детям*. Москва: Академия.

37. Трошина, С. (2020). *Нравственные ценности – это проблема современного общества. Виды, уровни, развитие ценностей.* Picejams: <https://psychologist.tips/4797-nravstvennye-tsennosti-eto-problema-sovremennogo-obshhestva-vidy-urovni-razvitie-tsennostej.html>
38. Урунтаева, Г. (2012). *Практикум по дошкольной психологии.* Москва: Академия.
39. Чадная, Е. (2018). Роль сказок в формировании предпосылок нравственных качеств у детей среднего дошкольного возраста. *Молодой учёный.* 2018. №51 (237). с.105-107. Picejams: file:///C:/Users/Zanna/Downloads/moluch_237_ch1_oNTXSuw.pdf

Pielikumi

1.pielikums

Tautas pasaka "Заячья избушка"

Жили-были лиса да заяц. У лисы избушка ледяная, а у зайца - лубяная. Вот лиса и дразнит зайца:

- У меня избушка светлая, а у тебя темная! У меня светлая, а у тебя темная!

Пришло лето, у лисы избушка растаяла. Лиса и просится к зайцу:

- Пусти меня заяшка, хоть на дворик к себе!

- Нет, лиска, не пуцу: зачем дразнилась?

Стала лиса пуце упрашивать. Заяц и пустил ее к себе на двор.

На другой день лиса опять просится:

- Пусти меня, заяшка, на крылечко.

- Нет, не пуцу: зачем дразнилась?

Упрашивала, упрашивала лиса, согласился заяц и пустил лису на крылечко.

На третий день лиса опять просит:

- Пусти меня, заяшка, в избушку.

- Нет, не пуцу: зачем дразнилась?

Просилась, просилась лиса, пустил ее заяц в избушку.

Сидит лиса на лавке, а зайчик - на печи.

На четвертый день лиса опять просит:

- Заинька, зайнька, пусти меня на печку к себе!

- Нет, не пуцу: зачем дразнилась?

Просила, просила лиса, да и выпросила - пустил ее заяц и на печку.

Прошел день, другой - стала лиса зайца из избушки гнать:

- Ступай вон, косою! Не хочу с тобой жить!

Так и выгнала.

Сидит заяц и плачет, горюет, лапками слезы утирает. Бегут мимо собаки:

- Тяф, тяф, тяф! О чем, зайнька, плачешь?

- Как же мне не плакать? Была у меня избушка лубяная, а у лисы ледяная. Пришла весна. избушка у лисы растаяла. Попросилась она ко мне, да меня же и выгнала.

- Не плачь, зайчик, - говорят собаки. - мы ее выгоним.

- Нет, не выгоните!

- Нет, выгоним!

Пошли к избушке.

- Тяф, тяф, тяф! Пойди, лиса, вон!

А она им с печи:

- Как выскочу, как выпрыгну - пойдут клочки по закоулочкам!

Испугались собаки и убежали.

Опять сидит зайчик и плачет. Идет мимо волк:

- О чем, зайнька, плачешь?

- Как же мне не плакать? Была у меня избушка лубяная, а у лисы ледяная. Пришла весна. избушка у лисы растаяла. Попросилась она ко мне, да меня же и выгнала.

- Не плачь, зайчик, - говорит волк, - я ее выгоню.

- Нет, не выгонишь! Собаки гнали - не выгнали, и ты не выгонишь.

- Нет, выгоню!

Пошел волк к избе и завыл страшным голосом:

- Уыыы... Уыыы... Ступай, лиса, вон!

А она с печи:

- Как выскочу, как выпрыгну - пойдут клочки по закоулочкам!
Испугался волк и убежал.
Вот зайлька опять сидит и плачет. Идет старый медведь:
- О чем ты, зайлька, плачешь?
- Как же мне, медведишко, не плакать? Была у меня избушка лубяная, а у лисы ледяная. Пришла весна. избушка у лисы растаяла. Попросилась она ко мне, да меня же и выгнала.
- Не плачь, зайчик, - говорит медведь, - я ее выгоню.
- Нет, не выгонишь! Собаки гнали, гнали - не выгнали, серый волк гнал, гнал - не выгнал. И ты не выгонишь.
- Нет, выгоню!
Пошел медведь к избушке и зарычал:
- Рррр... ррр... Ступай, лиса, вон!
А она с печи:
- Как выскочу, как выпрыгну - пойдут клочки по закоулочкам!
Испугался медведь и ушел.
Опять сидит заяц и плачет. Идет петух, несет косу.
- Ку-ка-ре-ку! Зайлька, о чем ты плачешь?
- Как же мне не плакать? Была у меня избушка лубяная, а у лисы ледяная. Пришла весна. избушка у лисы растаяла. Попросилась она ко мне, да меня же и выгнала.
- Не горюй, зайлька, я тебе лису выгоню.
- Нет, не выгонишь! Собаки гнали - не выгнали, серый волк гнал, гнал - не выгнал, старый медведь гнал, гнал - не выгнал. И ты не выгонишь.
Пошел петух к избушке:
- Ку-ка-ре-ку! Иду на ногах, в красных сапогах, несу косуна плечах: хочу лису посечи, пошла лиса с печи!
Услыхала лиса, испугалась и говорит:
- Одеваюсь...
Петух опять:
- Ку-ка-ре-ку! Иду на ногах, в красных сапогах, несу косуна плечах: хочу лису посечи, пошла лиса с печи!
А лиса говорит:
- Шубу надеваю...
Петух в третий раз:
- Ку-ка-ре-ку! Иду на ногах, в красных сапогах, несу косуна плечах: хочу лису посечи, пошла лиса с печи!
Испугалась лиса, соскочила с печи - да бежать. А зайлька с петухом стали жить да поживать.

Tautas pasaka «Заяц-хваста»

Жил-был заяц в лесу: летом ему было хорошо, а зимой плохо — приходилось к крестьянам на гумно ходить, овес воровать.

Приходит он к одному крестьянину на гумно, а тут уж стадо зайцев. Вот он и начал заяц им хвастать:

— У меня не усы, а усищи, не лапы, а лапищи, не зубы, а зубищи — я никого не боюсь.

Зайцы и рассказали тетке вороне про эту хвасту. Тетка ворона пошла хвасту разыскивать и нашла его под кустом. Заяц испугался вороны и говорит:

— Тетка ворона, я больше не буду хвастать!

— А как ты хвастал?

— А у меня не усы, а усищи, не лапы, а лапищи, не зубы, а зубищи.

Вот она его маленько и потрепала:

— Боле не хвастай!

Раз сидела ворона на заборе, собаки ее подхватили и давай мять, а заяц это увидел.

«Как бы вороне помочь?»

Выскочил на горочку и сел. Собаки увидали зайца, бросили ворону — да за ним, а ворона опять на забор. А заяц от собак ушел.

Немного погодя ворона опять встретила этого зайца и говорит ему:

— Вот ты молодец, не хваста, а храбрец!

Attēli pēc tautas pasaka «Заяц-хвоста»

Attēli krāsošanai pēc tautas pasaka «Заяц-хвоста»

Мнемокarte pasakai «Машиа и медведь»

Aptaujas anketa vecākiem

Cienījamie vecāki! Bakalaura darba ietveros es veicu pētījumu par bērnu tikumisko vērtību veicināšanas iespējām, izmantojot tautas pasakas. Lai pārbaudītu hipotēzi, ka bērniem interesantas un saprotamas pasakas veicina tikumisko vērtību attīstību, lūdzu jūs sniegt informāciju un atbildēt uz anketas jautājumiem. Pateicos par sadarbību!

1. Vai jūs lasāt bērnam tautas pasakas?
  - Jā
  - Nē
  - Ļoti maz
2. Kādu formu jūs izmantojāt pasakas izklāstīšanai?
  - Lasīšana
  - Stāstīšana
  - Dramatizācija
  - Filmas vai animācijas filmas skatīšana
  - Audiopasakas klausīšana
3. Vai jūs pārrunājat ar bērnu pasakas sižetu, varoņu rīcību?
  - Vienmēr
  - Dažreiz
  - Nē
4. Kādas tautas pasakas patīk jūsu bērnam vairāk?
  - Dzīvnieku pasakas;
  - Burvību pasakas;
  - Sociāli – sadzīves;
  - Piedzīvojumu-novelistiskās
5. Vai jūsu bērnam ir mīļākā pasaka? Ja ir, lūdzu, norādiet kāda.
  - Jā, _____
  - Nē
  - Patīk visas
6. Vai jūsu bērns līdz jūt pasakas varoņiem?
  - Jā
  - Nē
  - Dažreiz
7. Vai tautas pasaka attīsta bērnu tikumiskās īpašības?
  - Jā, _____
  - Nē
  - Nezinu
8. Ko iemācās bērni no tautas pasakām?
  - _____
9. Kāpēc ir nepieciešams attīstīt tikumiskās vērtības?
  - _____
10. Jūsu ieteikumi _____

Darba plāns pēc pasakas «Морозко»

1. Pasakas lasīšana
2. Jaunu vārdu skaidrošana
  - Мачеха – не родная мать;
  - Падчерица – не родная дочь;
  - Озноб – замерзла до дрожи;
  - Сжалился – пожалел;
  - Короб – круглая коробка, сделанная из бересты;
  - Заголосила – громко закричала, заплакала.
3. Pārrunas pēc pasakas satura:
  - Понравилась ли вам сказка?
  - Что запомнилось?
  - Кого было жалко?
  - А кого нет?
  - Как жилось падчерице и старухиной дочери;
  - Как вели себя в лесу падчерица и старухина дочь.
  - Почему Морозко сжалился над падчерицей?
4. Galveno varoņu raksturojums, ņemot vērā tikumiskās īpašības:
  - Добрая, Ленивая, Трудолюбивая, Грубая, Вежливая, Вредная, Ласковая, Сварливая, Терпеливая, Злая
5. Kāda bija pameita un ko viņa saņēma? Kāda bija vecenes meita un ko viņa saņēma?
6. Kāda ir pasakas morāle? (Labs tiek apbalvots, bet ļaunais tiek sodīts)
7. Kustību rotaļa “Iesaldēšu”.
8. Pameitas un vecenes meitas zīmēšana
9. Animācijas filmas skatīšana.

Darba plāns pēc pasakas «Крошечка-Хаврошечка»

1. Pasakas lasīšana
2. Jaunu vārdu skaidrošana
  - Занудливый – очень нудный и надоедливый
  - Приветить – приветливо, ласково отнестись к кому-либо
  - Лихо – зло, беда, несчастье
3. Pārrunas pēc satura
  - Назовите все персонажи сказки?
  - Какие из них волшебные?
  - О чем можно сказать, что такого в жизни не бывает?
  - Как жилось Хаврошечке у злых людей?
  - Что мачеха заставляла Хаврошечку делать?
  - Это волшебство?
  - Из чего Хаврошечка должна была прясть нить и ткать полотно?
  - Могла ли Хаврошечка одна справиться со всеми заданиями, которые давала ей мачеха?
  - Кто ей помогал?
  - Почему коровушка ей помогала?
  - А как девушка относилась к коровушке?
  - Почему мачеха потребовала зарезать молодую корову-кормилицу?
  - Как коровушка – яблонька отблагодарила её за старания?
4. Darbs ar kartiņām, varoņu raksturojums no tikumisko īpašību viedokļa
5. Govs zīmēšana vai veidošana

IZZIŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Bakalaura darbs “Tautas pasakas izmantošana vecākā pirmsskolas vecuma bērnu tikumisko vērtību izpratnes veicināšanā” izstrādāts Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi un izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti.

Autors: Natalja Gerķe

(vārds, uzvārds)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Darba zinātniskais vadītājs/a: Asoc.prof., Dr.psyh. Valentīna Romenkova

2021. gada rudens semestris

(zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

ŠIS DARBS PARAKSTĪTS AR DROŠU ELEKTRONISKO PARAKSTU UN SATUR LAIKA ZĪMOGU.